

РОЗДІЛ II

ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

УДК 781.7:392(477.46)

Пшенічкіна Галина

<https://orcid.org/0000-0001-6107-4079>

Національна музична академія України імені П. І. Чайковського,

вул. Архітектора Городецького, 1-3/11, 01001 Київ, Україна

Дніпропетровська академія музики імені М. Глінки,

вул. Ливарна, 10, 49000 Дніпро, Україна

тел. +380 50 884 4704, e-mail: pshengalia@gmail.com

«Звенигородщина» Агатангела Кримського та сучасні дослідження обрядової пісенності Правобережної Черкащини

У статті висвітлюються маловідомі сторінки регіональних етнологічних та фольклористичних досліджень видатного вченого – академіка Агатангела Кримського. Його монографія, яка тільки в наші дні змогла побачити світ, присвячена вивченню традиційної культури та народної поезії, батьківщини Тараса Шевченка Звенигородщини. Вона містить безцінні етнографічні відомості та безліч текстів обрядових пісень краю, зібраних протягом другої пол. 19 – поч. 20 ст. Ці матеріали, у свою чергу, стали поштовхом до польових пошуків автора «слідами» вченого, а також вивчення їх результатів у руслі системних етномузикознавчих студій над традицією теренів Правобережної Черкащини протягом останнього десятиліття.

Ключові слова: музичний фольклор, Агатангел Кримський, діалектологія, Звенигородщина, Правобережна Черкащина, Наддніпрянщина, Східне Поділля, перехідна зона, весільні пісні, календарно-обрядові пісні.

Вступ. Пропонована стаття є одним із етапів послідовного дослідження традиційної обрядової пісенності Правобережної Черкащини, метою якого є уточнення умовних кордонів регіональних та локальних традицій, що пролягають тут, за музично-стилістичними показниками. Детальному вивченню окремих обрядових жанрів, що побутують у Наддніпрянській частині області, а також історичних чинників динаміки місцевої традиції була присвячена низка публікацій автора [Качор, 2009, 2014; Пшенічкіна, 2015, 2016, 2017а, 2017б]. Із довгоочікуваним виходом у світ монографії А. Кримського «Звенигородщина. Шевченкова Батьківщина...» відкрилися нові перспективи досліджень локальної традиції Правобережжя, з'явилися безцінні орієнтири для сучасних пошуковців. **Метою** нинішньої наукової розвідки є, насамперед,

відродження інтересу до постаті академіка А. Кримського, значення та внесок якого, у тому числі й у фольклористику, на превеликий жаль, поки що сповна не оцінені серед етномузикознавців.

Біографічний нарис. Постать Агатангела Кримського називали дивовижною, неоднозначною, однією з найвеличніших і, водночас, найтрагічніших в українській інтелектуальній історії. Вивченню його біографії, особистості, творчої та наукової (зокрема й етнологічної) спадщини присвятили свої праці багато дослідників [Кримський, 2005, 2006; Борисенко, 1991, 2002; Глушко, 2010; Дей, 1975; Лагунова, 2010; Павличко, 2001; Попов, 1961 та ін.].

Агатангел (Агафангел) Юхимович Кримський (1871–1942) – видатний український учений 20 ст. зі світовим ім'ям¹: орієнталіст, філософ, історик, філолог, літературознавець, поет та прозаїк, праці котрого перекладаються багатьма мовами та цінуються у всьому світі. А. Кримський є одним із провідних лінгвістів і засновників сходознавства в Україні, перекладачем численних поетичних та прозових творів українською. Він автор фундаментальних досліджень з арабістики, семітології, тюркології, іраністики, славістики. Його перу належать понад 1000 наукових праць (монографій, підручників, статей) з історії літератур, мов, фольклору, етнографії, мистецтва, релігії східних народів, Кавказу, Західної Європи. Він мав таку величезну кількість наукових досягнень, що їх вистачило б на багатьох видатних вчених².

А. Кримського називають поліглотом номер один у світі, адже, окрім більшості європейських мов, він досконало володів усіма слов'янськими, а ще японською, грузинською, вірменською, різними діалектами арабської, китайської, іранської та низкою «мертвих» мов – давньогрецькою, латинською, мовами стародавніх Ассирії та Вавилону. Усього, за свідченнями сучасників, він знав близько ста мов, та навіть у 70-річному віці не припиняв вивчати все нові й нові.

Після завершення Колегії Павла Галагана у Києві (1889), Лазаревського інституту східних мов у Москві (1892), історико-

¹ Ім'я Агатангела Кримського міститься в затвердженому XVI сесією Генеральної Асамблеї ЮНЕСКО переліку видатних діячів світу. Інститут сходознавства НАН України носить ім'я А. Кримського.

² Не варто нехтувати твердженням, що така феноменальна наукова «плодючість» Кримського була своєрідним результатом його спроб подолати власні психологічні переживання та кризи, так би мовити, «втекти від себе». Окрім того, ще з юності вчений мав дуже вразливе емоційне строю, страждав на «комплекс відмінника», та навіть найменший «промах» міг увести його в глибоку депресію на тривалий час. Його персона може природньо стати поруч із митцями т. зв. епохи «Fin de siècle» зламу століть у екзальтованих проявах особистих переживань, культивуванні та ідеалізації нервовості, суїцидальних настроїв тощо. Складному психологічному світові А. Кримського присвячена монографія Соломії Павличко [Павличко, 2001].

філологічного факультету Московського університету (1896) та дворічного стажування у Сирії й Лівані, у 29 років він став професором та завідувачем кафедри арабської словесності й історії мусульманського Сходу в Лазаревському інституті, пропрацювавши у ньому протягом 20-ти років. В цей же період (1900–1918 рр.) був секретарем східного відділу Московського археографічного товариства та редактором його збірника «Древности восточные».

1918-го року А. Кримський повернувся до Києва з надією на створення науки у вільній Україні. Разом із В. Вернадським, М. Василенком став організатором Всеукраїнської Академії Наук (далі – ВУАН), незмінним секретарем якої був протягом 1918–1928 рр. Крім того, він узяв на себе обов'язки директора інституту української наукової мови ВУАН (з 1921 р.) та керував історико-філологічним відділом, головував у комісіях зі створення словника живої української мови, з історії української мови, діалектологічній комісії, одночасно працював професором та завідувачем кафедри Київського університету, керував кабінетом ірано-арабської філології. Як зауважують дослідники, вражаючи кількість та наукову глибину його студій можна порівняти з результатами багаторічної роботи вчених цілої інституції. Всіма своїми діями науковця, організатора науки, викладача, Агатангел Юхимович доводив, що основною метою його життя є духовне і національне відродження українського народу.

Примітно, що сам Кримський неодноразово наголошував, що не має жодної краплі української крові, адже його батько (Юхим Степанович) походив зі старовинного роду кримських татар, що у 17 ст. переїхали до Польщі та прийняли православ'я, а мати (Аделаїда Матвіївна) – була полячкою³. Батьки Кримського переїхали з Білорусі до Володимир-Волинського (де й народився Агатангел), а невдовзі до Звенигородки на Черкащині. Тут він навчався в реальному училищі та згодом багато часу проводив у батьківському домі в 1920–1930-х роках⁴.

У січні 1941 року було урочисто відзначено одразу три знаменні дати: 70-річчя з дня народження А. Кримського, 50-річчя його наукової та літературної творчості та 40-річчя його професорської діяльності. На

³ «Мусю Вам признатися, що в мені й кровинки української немає: Мати моя – українська полька (дуже проста жінка), а батько – білорус (міщанського роду, вчитель географії та історії в класному вчилищі, загальнорус по пересвідченням). Я родився і виріс на Україні та й українзувався» (з листа Б. Грінченку, 1892 р.– 17 червня 1892 р. [Кримський, 2005, т. 1, С. 76–85]). Тут і надалі в цитатах збережено авторський правопис та стилістику.

⁴ І тут же, у Звенигородці, за трагічним збігом обставин він був заарештований. Будинок Кримських, де мав би бути музей, нині знаходиться у занедбаному стані [Петров, 2016].

честь нього проводилися пишні заходи, публікувалися статті, він одержав звання «Заслуженого діяча науки» та був нагороджений почесним на той час орденом Трудового Червоного прапора⁵. Парадоксально, проте після такого тріумфу вже влітку цього ж року поважного та вже доволі немолодого, практично незрячого вченого, який до того ж мав низку хронічних хвороб, було заарештовано за безпідставним звинуваченням в антирадянській націоналістичній діяльності⁶. А за півроку він помер у Кустанайській в'язниці НКВС та похований у братській могилі разом із іншими в'язнями. Реабілітований посмертно у 1957 р. Його праці були заборонені аж до 1965 р. Родина нічого не знала про його долю впродовж півстоліття після загибелі...

Монографія «Звенигородщина...». Одна із значних, однак, чи не найменш вивчених галузей наукової діяльності А. Кримського – етнографічні та діалектологічні дослідження історичної Звенигородщини, де пройшли дитячі та юнацькі роки вченого⁷: *«В 1880-их роках, буде*

⁵ 12 вересня 1921 року, на знак визнання Раднарком УРСР ухвалив постанову «Про соціальне забезпечення заслужених працівників науки», де серед інших вчених Кримському гарантувалося довічне матеріальне забезпечення (у разі смерті – членам його родини), видання за державний кошт наукових праць, звільнення від сплати державних податків, заборона реквізицій і ущільнення займаного ним житла.

З кінця 1920-х років Кримський потерпав через гоніння як «буржуазний націоналіст», в 1930 році звільнений з посад; однак, після приєднання Західної України до СРСР у 1939 році був поновлений на всіх посадах, здійснив низку подорожей на Західну Україну.

⁶ З листа до В. Вернадського: *«Покамест приходится довольствоваться сознанием, что и Вам и мне советская власть дала самые благоприятные условия для работы перед нашею близкою смертью. Я лично в последние месяцы ощущаю не только заботу властей обо мне, но и нек[ото]рое нежное душевное внимание. И в газетах, и по радио идет деятельная подготовка к задушевному отпразднованию моего 70-летия. [...] Не исключается возможность, что устраиваемый для меня юбилей окажется и физическими похоронами с подобающими некрологами».* [Вернадський, 2012, с. 335–336]. 19 липня 1941 р., коли вчений перебував у Звенигородці, співробітники органів держслужби відвезли А. Ю. Кримського в Київ нібито для подальшої евакуації до Саратова. 20 липня він був арештований як «ідеолог українських націоналістів, який протягом багатьох років очолював антирадянське націоналістичне підпілля» та доставлений у Харків, звідки був вивезений до Кустанаю.

⁷ Сам академік у передмові до своєї праці наголошував, що на той час етнографія й, зокрема, фольклористика і діалектологія історичної Звенигородщини була практично не вивченою: *«В виданій од «Отдѣла» [«Юго-западный Отдѣл Русскаго Географическаго Общества», створений у 1870-х рр. у Києві – Г. П.] збірці «Малорусскія народнія преданія и рассказы» М. Драгоманова (К., 1876) ми побачимо лиц три короткі легенди ... з с. Кайтанівки ... Сильно вражає нас той факт, що Звенигородщині не приділила уваги й пам'ятна «Этнографическо-статистическая экспедиція въ западно-русскай край» 1870-их р.р. під проводом П. П. Чубинського. В*

тепер тому більше ніж 40 літ, я, сумно відчуваючи, що рідна моя Звиногородщина залишається для етнографічної та лінгвістичної науки *terra incognita*, вирішив узятися систематично за її студіювання, надтож позанотовувати те, чому загрожує забуття. Великої надії, щоб цензура дозволила міні мої записи надрукувати, не могло тоді в мене бути, бо саме ж 1880-ими роками розпочалася ера найбільшого протиукраїнського цензурного лютування, ішла сумно-огидна, реакційно-обрусительна доба царя Олександра III. Та заразом думалося, що однаково ж доведеться вести студії ще багато літ, а друкувати може щастиме у Галичині»⁸. Результатом досліджень вченого стала об'ємна монографія «Звиногородщина»⁹. Батьківщина Тараса Шевченка з погляду етнографічного та діалектологічного. З географічною мапою та малюнками», яка була підготована до друку 1930 року, саме в час активних політичних переслідувань вченого. Його усунули від науково-викладацької діяльності, постійно слідкували за висловами «небезпечного буржуазного націоналіста»¹⁰. Зрештою, книга так і не побачила світ за життя автора. У Звенигородському краєзнавчому музеї дивом зберігся один із гіпотетично двох існуючих примірників «Звенигородщини» з авторськими правками та підписом: «Виправити – друкувати». Завдяки небайдужим меценатам праця була видана в Черкасах у 2009 р. накладом усього 1000 екземплярів, й одразу отримала широкий резонанс у колах

величких, аж семитомових, «Трудахъ» тієї «Експедиції» ми не знайдемо ані яких-небудь вірувань, записаних на Звиногородщині, ані чогось із т. зв. «народного календаря», ані однієї казки, ані однієї обрядової пісні», окрім «13 маленьких пісеньок... коли тимчасом той велетенський V-тий том має в собі 1209 сторінок дрібного друку!.. Занедбано Звиногородщину й у VII-му томі «Трудовъ», де... з цілої Звиногородщини взято на увагу тільки волость села Багачівки» [Кримський, 1930, автограф передмови автора, с. V].

⁸ Кримський, 1930, автограф передмови автора, с. VII.

⁹ У сучасному правописі – Звенигородщина.

¹⁰ Пригнічений стан Агатангела Юхимовича посилювався ще й невимовно скрутними матеріальними умовами, які не оминули більшість вчених, як і простих селян у 1930-х роках: «Не знаю, как у Вас в Петербурге, но у нас на Украине люди, собравшись, не имеют другой темы для разговора, кроме жалоб на отсутствие еды, на формальное голодание, на ужас замерзнуть в нетопленной квартире, простудиться на улице из-за отсутствия подошв в обуви или теплой одежды и т. п., и т. п. В 1920–[19]21 г. у меня был период, почти полугодичный, когда я не имел жиров; но полного отсутствия пищи у меня не бывало. Теперь сплошь да рядом бывают дни, когда я совсем ничего не имею есть... Безысходная тоска! Не жизнь, а сплошной позор, усугубляемый сознанием, что через месяц будет еще хуже, через два – и того хуже, через три – все хуже и хуже, и так – без конца. Я вообще избегал людей, любил одиночество, а теперь — еще более нелюдим, углубился в себя и жду не дождуся, когда же наконец Парка перережет нитку моей жизненной тропы». (З листа до В. Вернадського за 18 жовтня 1930 р. [Вернадський, 2012, с. 332–334]).

істориків, філологів, етнографів та фольклористів, оскільки містить просторі та безцінні свідчення понад 100-річної давнини¹¹ стосовно поки що малодослідженої локальної традиції Черкаського Правобережжя. Книга включає етнографічні матеріали, зібрані протягом 40 років автором (з початку 1880-х рр.) або місцевими фольклористами-аматорами, яких налічувалось понад два десятки осіб¹². Вони працювали за заздальгідь підготованими академіком запитальниками, згодом – і членами Етнографічної Комісії Української Академії Наук¹³, а також як відповіді на розіслані «*по всіх закутках України докладненькі програми з запитами для збирання етнографічних даних*»¹⁴. Ці матеріали відображають світогляд, вірування, побут, традиційну культуру та обрядовість, подану мовою, максимально наближеною до місцевого діалекту. Вражає скрупульозність до відбору розміщеного в книзі матеріалу, особистий контроль автора над правильністю викладених записів, ґрунтовні коментарі стосовно найтонших деталей, посилання на доступні на той час літературні джерела, порівняння зразків тощо¹⁵.

¹¹ А подекуди автор включає записи й інших дослідників починаючи з 1850 року.

¹² Зокрема, В. М. Доманицький, П. Шалієвський, Д. Коваленко, Сем. Паламаренко, Ів. Лисак та чимало інших відомих та маловідомих прізвищ. Багато матеріалів не збереглися, адже збирачі під страхом арешту нашвидкоруч вимушені були знищити усі рукописи, ще не надіслані А. Кримському.

¹³ Серед них і уродженці Звенигородщини – Софія Терещенко(ва) – тодішня завідувачка краєзнавчого музею у Звенигородці, дійсний член Етнографічної комісії УАН, а також Микола Левченко – науковий секретар та прийомний син А. Кримського. М. Левченко – автор визначної фольклорної збірки «Казки та оповідання Поділля в записах 1850–1860 рр.». Був заарештований раніше за А. Кримського, у 1930-му році, а після повернення із заслання вчинив самогубство, що завдало Кримському ще одного великого психологічного удару (див. про це, зокрема, у листі Кримського до В. Вернадського [Вернадський, 2012, с. 331]).

¹⁴ Відгукнулася на запити комісії ціла «*хмара кореспондентів*». Відповіді від них з різних куточків України, зокрема й зі Звенигородщини, почали надходити протягом 1926–1928 рр. [Кримський, 1930, автограф передмови автора, с. VIII].

¹⁵ Усі матеріали, які надходили Кримському, він ретельно переглядав та пильно перевіряв на місці, в самій Звенигородщині. Як виявилось, до друку придатною стала лише невелика частина тих записів. Попри те, що до збирацької роботи бралася сільська освічена молодь, на яку вчений покладав великі сподівання, результат подекуди виявлявся протилежним. Адже, спеціальної підготовки з роз'ясненням цінності та потреби у дбайливому записі старовинних звичаїв, молоді збирачі не мали, то часто-густо відповідали, мовляв, «*таких забобонів у нас давно нема*», «*я такими дрібницями не займаюсь*» чи «*я ни професор, шоб я вам сказав, у кого од неба ключі і хто живе на ньому: воно мені не потрібне! Пока – до свіданія!*» [Кримський, 1930, с. 422], цитували сторінки з підручників фізики та ін., або ж, навпаки, засвідчували у своїх відповідях, що зафіксували в своєму селі усе те, що було в універсальному запитальнику для всіх регіонів України.

Усього монографія містить 28 параграфів, які умовно можна згрупувати у три великі взаємопов'язані розділи:

1. Народні знання, сільське господарство, ремесла, промисли, будівництво, харчування, медицина, виховання, право.

2. Родинна обрядовість: весілля, родини, хрестини.

3. Народний («баб'ячий») календар, що починається з 1 вересня¹⁶, вірування, прикмети, обрядовість та пісні.

Для нас особливий інтерес в монографії становить детальний опис календарних¹⁷ та родинних обрядів (більшість з яких наразі вже вийшла з побутового ужитку та пам'яті респондентів) і, власне, значна кількість текстів обрядових пісень¹⁸. Недоліком праці з точки зору музичної фольклористики є повна відсутність хоча б схематичних нотацій, адже темою монографії була передусім регіональна діалектологія¹⁹. Проте, саме це й послугувало поштовхом та визначило **актуальність** нинішнього дослідження. На основі великої кількості текстів та етнографічної інформації стало можливим укладення детального польового

¹⁶ Важливо зазначити, що у розділі монографії, присвяченому календарній обрядовості, цілком відсутня частина «Жнива». Про те, що вчений підготував його, маємо конкретне свідчення: *«про жнива, з якими обрядами зажинають, з якими дожинають, то що, буде ширша мова вже в липні, в особному розділі»* [Кримський, 1930, с. 412]. Побіжно йдеться про нього також і у двох примітках [Кримський, 1930, с. 401, 410]. Проте, чому розділ так і не увійшов до монографії, та яка доля рукопису – дотепер не відомо. М. Глушко у своїй рецензії [Глушко, 2010, с. 8] припустив, що фрагмент цього «відділу» опублікував у 1991 р. в республіканській газеті «Культура і життя» М. Гуць, присвоївши йому назву «Щоб покинули жати та йшли колядувати». М. Глушко завбачив схожість характеру цього етнографічного матеріалу та форму його подачі із стилем викладу етнографічних і фольклорних творів у книзі «Звенигородщина».

¹⁷ Серед календарних звичаїв та обрядів Кримським зафіксовані й такі, що навіть на кінець 19 – поч. 20 ст. вже були справжнім раритетом не лише для Звенигородщини, наприклад: «каганця женити» («свічку женити») на свято Симона Стовпника (1 вересня), «проганять колядку на дуба» на Водохреща, «справлять Кострубонька» («Коструба») на початку весни, відзначати «Лоскотавчині проводи» («розигри», «брики», «регітний день») у понеділок першого тижня Петрівки та «гонити шуляка» того ж дня тощо.

¹⁸ Необрядові ліричні пісні автор включає у книгу хіба як приурочені до певного календарного періоду, зазначаючи це у коментарях. Їх у монографії усього кілька десятків.

¹⁹ За свідченнями сучасників, вочевидь не позбавлених суб'єктивної ноти, А. Кримський мало цікавився музикою та музичною фольклористикою навіть у стінах створеної ним Академії Наук: *«На Україні ніяких книжок з обсягу музикознавства не вийшло. Видавництво Академії провадить одноособово та автократично А. Кримський, котрий не має інтересу до музики, і тому мені досі нічого в виданнях Академії не вдалося вмістити»* (З листа К. Квітки до Ф. Колесси від 14.06.1924 р. [Залеська, 1992, с. 338]).

запитальника, що може значно поглибити та полегшити польову збирацьку роботу.

Експедиції «слідами» А. Кримського. У своєму виданні Кримський подає записи із понад чотирьох десятків населених пунктів історичної Звенигородщини²⁰. Автором статті²¹ була здійснена низка експедицій «слідами» А. Кримського у села колишнього Звенигородського повіту (Рижанівка, Вільховець, Озірна, Попівка, Мизинівка Звенигородського р-ну; Вікнине, Гуляйполе²², Пальчук – Катеринопільського; Криві Коліна Тальнівського). Більшість із цих цілеспрямованих експедицій відбулись кількома етапами влітку 2017 р. Отримані матеріали можемо порівняти із відомостями, зібраними нами протягом 2005–2018 рр. на суміжних теренах Городищенського, Канівського, Катеринопільського, Корсунь-Шевченківського, Смілянського, Шполянського, Уманського, Христинівського, Черкаського, Чигиринського районів²³.

Завданнями останніх наших експедицій та подальшого вивчення отриманих польових матеріалів стало:

1) виявлення в пам'яті та репертуарі сучасних носіїв пісенних текстів, які були зафіксовані вченим і можливе віднайдення тих, що не увійшли до його монографії;

2) встановлення мелодико-ритмічних, фактурних і виконавських особливостей пісень обрядових жанрів;

3) порівняння виконання пісень подібної віршової форми у різних селах Звенигородщини та на суміжних землях Правобережної Черкащини;

²⁰ М. Звенигородка, села Багачівка, Будище, Вільховець, Гудзівка, Гусакове, Мизинівка, Михайлівка, Неморож, Озірна, Попівка, Рижанівка, Скаловатка (нині присілок м. Ватутіне), Стара Буда, Стебне, Тарасівка, Хлипнівка, Чижівка, Чичиркозівка, Керелівка (Шевченкове), на сьогодні зниклі хутори Невмитий, Януків і Яровистий – нині **Звенигородського** району; Заліське, Колодисте – **Тальнівського**; смт Лисянка, села Журжинці, Ріпки, Шестеринці – **Лисянського**; Новоселиця, Пальчик, Шостакове – **Катеринопільського**; м. Городище, села В'язівка, Зелена Діброва, Товста – **Городищенського**; Лип'янка, Сигнаївка, Терешки – **Шполянського**; Березняки – Смілянського; Товста, Каменечне, Торговиця – **Новоархангельського** р-ну.

²¹ Разом із проф. Р. Слюжинскасом (Клайпедський університет, Литва).

²² На карті, вміщеній у монографії, Кримський позначає село на старий лад – Беребіси (назва, що існувала до 17 ст.), хоча на той час воно вже було перейменоване у Гуляйполе.

²³ Свідомо оминаємо тут відомі нам записи О. Ошуркевича, Г. Коропніченко у «шевченківські» села Звенигородщини, О. та Н. Терещенків, викладачів та співробітників ЛЕК та інших збирачів, нечисленні нотні публікації з цих країв, адже їх аналіз не є метою нинішньої розвідки. Проте ці та інші матеріали з теренів Правобережної Черкащини неодмінно будуть враховані у більш масштабній науковій роботі автора.

4) можливе встановлення/уточнення кордонів етнографічних традицій у межах досліджуваної території за різницею у стилістиці виконання обрядових пісень;

5) з'ясування динаміки побутування локальної співочої традиції протягом століття.

Зупинимось детальніше на польових матеріалах експедицій «слідками» А. Кримського²⁴. Кількість зафіксованих нами творів обрядових жанрів подано у Таблиці 1:

Таблиця 1

<i>село (район²⁵)</i>	<i>зим</i>	<i>всн</i>	<i>куп/петр</i>	<i>жнв</i>	<i>всл</i>	<i>Усього:</i>
Вікнине (Ктрн)	7	-	4	-	60	71
Вільховець (Звнг)	9	2	4	-	31	46
Гуляйполе (Ктрн)	10	1	6	-	23	40
Бродецьке (Ктрн)²⁶	7	-	3	-	15	25
Мизинівка (Звнг)	6	-	5	-	3	14
Озірна (Звнг)	7	1	11	-	62	81
Попівка (Звнг)	16	1	2	-	20	39
Рижанівка (Звнг)	13	4	5	1	6	29
Ятранівка (Уман)²⁷	-	-	-	-	12	12
<i>Усього:</i>	75	9	40	1	232	357

Як бачимо, на сьогодні найліпше збереженими є пісні весільного циклу. Натомість, жнивні, як і веснянки – практично забуті. Докладний опис ходу 8-денного весільного обряду²⁸ та тексти весільних пісень, кількість яких у монографії сягає 422 од., Кримський представляє на прикладі найповнішого матеріалу, яким він володів – записів С. Терещенко(вої) у с. Попівка 1928 р. Для порівняння автор подає власні записи 1890 р. із сусідніх із Попівкою Озірної та Неморожі та 15 текстів,

²⁴ Окрім зазначених у таблиці сіл, проводився пошук інформаторів у с. Пальчик (Катеринопільського р-ну), із якого А. Кримський подає чимало матеріалів, проте, цей пошук виявився безрезультатним.

²⁵ Літерне скорочення назв районів, до яких тепер належать згадані села: З. – Звенигородський, К. – Катеринопільський, Ум. – Уманський.

²⁶ Запис здійснювався у с. Криві Коліна Тальнівського р-ну від інформаторки, родом із с. Бродецьке.

²⁷ Виконавиця, що співала у гурті в с. Рижанівка (Звнг), родом із Уманщини та у окремому сеансі пригадала 12 весільних пісень із рідного села.

²⁸ Від суботи до другої неділі, тобто від початку виготовлення короваю у молодій (молодого) до звичаю, за яким у неділю на восьмий день весілля дівчата (колишні дружки) приносили молодій обід та пригощалися з нею.

зафіксованих Ол. Панасевичем у с. Гусакова у 1897 р. Дослідник підкреслює, що тексти весільних пісень у цих чотирьох сусідніх селах мало різняться між собою²⁹. Як окремий підрозділ подано записи 1878 р. етнографа Андрія Димінського з містечка Лисянка за програмою проф. Ол. Кістяківського, адже у цих матеріалах вчений завбачив деякі відмінності порівняно з попередніми.

Важливо, що більшість із наведених у праці А. Кримського весільних текстів (а найстарші з них датуються ще 1850 роком), носії пам'ятають і сьогодні. Частина з них відома не лише на теренах історичної Звенигородщини, а й на прилеглих територіях правобережної Черкащини. Очікуване розмаїття складоритмічних типів весільних пісень³⁰ (яке, за спостереженнями дослідників³¹, характерне для перехідних зон, до яких належить і Звенигородщина) доволі легко визначити за надзвичайно уважними та точними записами текстом ученим; це підтвердилося й нашими польовими здобутками. Та ще більший інтерес становлять ладові та мелодичні риси втілення пісень одного типу в поєднанні з особливостями ритмічної організації, фактурними та виконавськими нормами, що закріпилися у локальних традиціях окремих сіл. Проводячи польову та аналітичну розвідку ми, в першу чергу, прагнули, щоб тексти, вміщені у безцінній праці академіка А. Кримського, «ожили» та зазвучали.

Найбільш численними та якісно виконуваними серед обрядових жанрів на сьогодні є **весільні пісні**, з аналізу яких найлогічніше почати наші порівняльні студії. Максимальну кількість творів цього жанру – чудових зразків із точки зору виконавської стилістики – вдалося записати у селах Озірна (62 од.) та Вільховець (60 од.) Звенигородського району, які знаходяться на західному березі р. Гнилий Тікич, неподалік м. Звенигородка та у кількох кілометрах від с. Попівка. Нагадаємо, що на матеріалах із Попівки вчений зробив детальний етнографічний опис звенигородського весілля. Перше, що привертає увагу при розгляді усього масиву весільних пісень (а також купальських і деяких зимових³²) – це

²⁹ «Мої тексти, записані сорок тому літ у сусідній із Попівкою Неморожі та в Озірній, можна сказати, нічим не одрізняються от теперешніх Терещенкової записів» [Кримський, 1930, с. 85]. Ця теза дослідника вказує ще й на добру збереженість, певну законсервованість весільної пісенності краю, яку можемо спостерігати й дотепер, фіксуючи ті самі тексти.

³⁰ А також порівняно частіші випадки нарощення, співставлення різних метричних принципів та контамінації у творах тирадних структур.

³¹ Див.: [Коропніченко, 1998; Пшенічкіна, 2015, 2017a].

³² Наприклад, «Ой учора ізвечора», «На Орданській ріці тиха вода стояла» (с. Рижанівка).

наявність у їх **фактурі тонкого голосу**, т. зв. «тончика»³³ (включно зі спорадичним гетерофонним розгалуженням основної мелодичної лінії). Така фактурна особливість зафіксована нами у селах Озірна (Звнг), Вільховець (Звнг), Гуляйполе (Ктрн) та Попівка (Звнг), хоча в останньому випадку виконавці, зважаючи на досить похилий вік (понад 90 років), вже не змогли його відтворити. Спів із тонким голосом є переконливою ознакою, яка споріднює стилістику обрядової пісенності згаданих сіл із традицією наддніпрянських районів області³⁴. У селах Рижанівка (Звнг) та Вікнині (Ктрн) співачки засвідчили відсутність тончика у фактурі, лиш у с. Бродецьке (Ктрн) інформаторка не дала впевненої відповіді.

Звернемося до розгляду локальних особливостей окремих весільних ритмокомпозиційних структур, не вдаючись у детальний опис загальновідомих засад тих чи інших форм.

У всіх обстежених нами селах історичної Звенигородщини пісні чільних весільних композицій – 6-дольних $\langle \text{Т6} \rangle$ ³⁵ та 8-складових $\langle \text{Т53} \rangle$ **тирад**³⁶ – розспівуються у межах пентахорду мажорного нахилу³⁷. Такі тиради виконуються у помірному, часом наближеному до рухливого темпі³⁸. Однак, у традиції кількох сіл існує певна частина тирадних структур, що стилістично відмінні від основної маси пісень цього типу. Кількість таких творів – невелика, в процентному співвідношенні до «класичних» становить приблизно 10–20%. У першу чергу несхожість стосується **звукорядів та ладових опор** цих наспівів. Так, у селах Гуляйполе (Ктрн), Вікнині (Ктрн), Бродецьке (Ктрн), Вільховець (Звнг) частина тирад розспівується у межах **тетрахорду** мажорного нахилу (без субтонів) (нот. 1, 6). А у с. Рижанівка (Звнг) – у мажорному **трихорді з субсекундою та субквартою** (нот. 2³⁹, 7⁴⁰). Чергування ладових опор у $\langle \text{Т6} \rangle$: (2;)1;1;2/1;1. У $\langle \text{Т53} \rangle$: 1–2/3;1–2/3;1–2/3;1–1. Тенденція ж до звуження ладового обсягу є прикметою переходу до східноподільської обрядово-пісенної традиції.

³³ Термін А. Іваницького.

³⁴ Див. нотні зразки в публікаціях: [Качор, 2014; Пшенічкіна, 2015; 2017а].

³⁵ Користуємося тут системою кодування весільних типів, розробленою І. Клименко [Клименко, 2004].

³⁶ 8-складові тиради, як і ямбічні 7-складові $\langle \text{Т7} \rangle$, становлять у місцевому весільному репертуарі значно меншу частку порівняно з 6-складовими.

³⁷ Див. детальний аналіз «класичних» для наддніпрянської частини правобережної Черкащини 5-ступеневих тирад обох типів у: [Пшенічкіна, 2015; 2017а].

³⁸ У с. Попівка (Звнг) та Ятранівка (Уман) в такий спосіб виконуються усі без винятку тиради.

³⁹ Схожі весільні тексти містяться в монографії: [Кримський, 1930, с. 115, №222, №224].

⁴⁰ [Кримський, 1930, с. 99, №112].

Окрім різниці у ладі, окремій групі весільних тирад притаманний протилежний *стиль* виконання загалом⁴¹. Мова йде в першу чергу про надзвичайно широкі амплітуди *темпових коливань*, «розгойдувань», раптових змін у кожному коліні. Для прикладу, у пісні «Схилилася вишня»⁴² із с. Озірна (Звнг) (нот. 3) спостерігаємо такі коливання: $\text{♩}=104$ у заспіві, $\text{♩}=72$ та прискорення до $\text{♩}=116$ у 2-му рядку, повернення до повільного темпу в передостанньому рядку та максимальне пришвидшення до $\text{♩}=126$ – у завершальному. Такий особливий спосіб виконання весільних пісень-тирад – нестабільність, схильність до затягування темпу та значні його зміни у дрібних відтинках композиції – ми помічаємо й дещо східніше, наприклад, у Городищенському районі (сс. Петропавлівка, Орловець та ін.), проте, ще далі на схід, у прибережних районах – ця риса втрачається, натомість частина тирад виконується у дуже повільному темпі цілком, із чималими розспівами віршових складів, за якими, подекуди, важко розгледіти власне тирадну структуру⁴³. У свою чергу весільним тирадам у традиції східноpodільських сіл Черкащини властива рухливість темпу і водночас його стабільність. Тож можемо зарахувати описаний стилістичний прийом до однієї з прикметних рис весільної пісенності *перехідної зони*.

Зауважимо, що ямбічні 6/7-складові тиради «Г7» у названих селах виконуються в одному темпі від початку до кінця, без коливань (нот. 4).

Окрім вищезгаданого стилю виконання деяких тирад, у с. Вільховець помічаємо ще й унікальний для цієї місцевості прийом заспіву весільних пісень з *перехватом* (або, як тут кажуть, *хапáть*, *підха́пувать*), що передусім притаманний лівобережній (полтавській) обрядовій пісенності (нот. 5). При тому, якщо у 6-дольних тирадах друга заводчиця починає тираду спочатку, але з іншою мелодією, ніби перебиваючи першу, то у

⁴¹ Серед обстежених сіл Звенигородщини такий прийом ми помітили у сс. Рижанівка, Вільховець та Озірна. У останньому селі на прохання пояснити таку особливість, виконавці відповідали, мовляв, «так заведено», «одні пісні співаються так, інші так», або «ви ж цю пісню, «Ой меде наш, меде...» не будете тарабанить, як ті, бо треба ж слова сказати». Такий же текст («Ой меде наш, меде») знаходимо і у А. Кримського [Кримський, 1930, с. 128, № 337]. У с. Вільховець співачки пояснювали таку різницю приналежністю мелодій («голосів») тих чи інших тирад до репертуару весільних дружок і свах. При тому, цікаво, що простіший з виконавської точки зору варіант тиради (у мажорному пентахорді без темпових коливань та мелізматики) виконувався більш досвідченішими співачками (свахами).

⁴² Подібний текст подано і в монографії: [Кримський, 1930, с. 102, № 138] До слова, заспівував цю весільну пісню (як і декілька інших) чоловік – Панасюк Олексій Федосійович (1947 р. н.), цілком органічно зливаючись за тембром та стилем співу з рештою інформаторок-жінок, та, подекуди, навіть краще від них знаючи тексти.

⁴³ Передусім маємо на увазі традицію с. Пастирське Смілянського району. Детальніше про це див у: [Пшенічкіна, 2015, виноска 12 на с. 84–85, нот. приклади 2, 8, 116].

тирадах <♩Т53> – підхоплює та продовжує спів одразу в другому коліні першого рядка (нот. 10). Пояснення цьому явищу, можливо, слід шукати у давніх міграціях населення з правого берега Дніпра на Лівобережжя і в зворотному напрямку⁴⁴.

Весільна форма <♩Т53> тут є відчутно менш популярною, порівняно з <♩Т6>, але побутує у всіх селах досліджуваної локальної традиції. Примітною рисою метро-ритмічної організації 8-складових тирад тут є подвоєння тривалостей 2-го коліна: 22224/224 → 22224/448 (нот. 7, 9, 10)⁴⁵. Темповий контраст між колінами посилюють ще й вищеназвані темпові коливання, притаманні традиції окремих сіл. У прикладі 10 спостерігаємо наддроблення зі збільшенням тривалостей: 22224/224 → 1111224/11114 → 1111224/22224. Кілька 8-складових тирад цілком органічно співачки виконали у Рижанівці й без ритмічного збільшення (нот. 8), однак, жартома зауважили заводчиці (родом з Уманщини), мовляв: *«Це ти по-ятранівськи співаєш»*. Наведений зразок (пісню «Обжинки, мамо, обжинки», нот. 9) у с. Озірна респонденти супроводили цікавим коментарем, що стосується обставин її виконання. Підтвердження цій етнографічній інформації ми знайшли і в «Звенигородщині»: А. Кримський, посилаючись на публікацію А. Метлинського 1854 року, зазначає, що *«коли виходить заміж уже остання їхня дочка, а більше немає, або коли жениться вже останній син, то батько й мати на весіллі ходять цілий понеділок у вінках, сплетених з колосків, калини, барвінку»*⁴⁶. Проте, тексту спеціальної пісні Кримський не подав.

Стосовно ще однієї тирадної форми <♩Т4> – її ми зустрічаємо тут:

1) як розширення-вставку у 6–7-складову тирадну композицію (сс. Рижанівка, Попівка, Озірна, Вільховець, Гуляйполе);

2) у ролі передладканки *«Першим разом, луччим часом»* до 6-складової тиради⁴⁷ (сс. Рижанівка, Попівка, Мизинівка, Вікніне, Гуляйполе, Бродецьке);

3) як частину контамінованої тирадної композиції: <♩Т4/♩Т6> або <♩Т53/♩Т4₃> (сс. Вікніне, Озірна). До слова, весільний репертуар

⁴⁴ Див.: «Згін населення з Правобережної України в Лівобережну (1711–1712) // <https://uk.wikipedia.org>.

На цьому історичному факті наголошує й М. Глушко у своїй рецензії на монографію А. Кримського, попереджаючи дослідників місцевої народної культури про можливість хибних етнологічних висновків. Схожий прийом заспіву з перехватом знаходимо серед зразків весільних пісень з Кіровоградщини [напр.: Терещенко, 2015, нот. 1, 8, 12].

⁴⁵ Без ритмічного збільшення 8-складові тиради співають у селах Бродецьке (Ктрн) та Гуляйполе (Ктрн).

⁴⁶ [Кримський, 1930, с. 145 + ілюстрація на с. 146].

⁴⁷ Прийом передладканки вельми поширений у східноподільській весільній традиції.

останнього села якраз і продемонстрував нам найбільшу кількість ускладнених (розширених, нарощених, контамінованих) тирадних композицій (водночас і найширший асортимент весільних типів загалом).

У «чистому» вигляді 4-дольної весільної тиради (з найрозповсюдженішим текстом «*Свашечки, свашечки, наші голубочки...*»), на відміну від наддніпрянських районів, тут не знають.

Строфічні весільні композиції у кожному із наших сіл, на жаль, зараз представлені лише поодинокими зразками. Проте, володіючи хоча б ними, вже можна зробити певні висновки.

Найчисельнішою серед строфічних структур у обстежених селах є композиція $\langle \text{♩}6^3 \rangle^{48,49}$. Практично у кожному з них ця форма має власне ладове та мелодичне втілення. Результати аналізу зафіксованих пісень цього типу відображені у наступній таблиці:

Таблиця 2

<i>село</i>	<i>звукоряд</i>	<i>СЛК⁵⁰</i>	<i>темп: ♩ =</i>	<i>нот. приклад №</i>
Озірна	<i>g-a-h-c-d</i>	5 ; 1 ; 1	40	11
Рижанівка	<i>D-g-a-h-c-d</i>	1 ; 1 ; 1	70	12
Вільховець	<i>E-Fis-g-a-h-c</i>	1 ; 6 ; 1	68	13
Ятранівка	<i>E-g-a-h-c(cis)-d-e</i>	2 ^{↑4} ; 1 ; 2	45	14
Бродецьке	<i>D-F-g-a-b-c-d-e</i>	2 ; 1 ; 2	48	15
Гуляйполе	<i>D-g-a-b-c(cis)-d-e</i>	2 ^{↑4} ; 1 ; 2	65	16
Вікнинне	<i>D-g-a-b(h)-c(cis)-d-e</i>	2 ; 1 ; 2	35	17

Як бачимо, найпростіший звукоряд (мажорний пентахорд без субтонів) притаманний 6-дольним строфічним структурам с. Озірна. Мелодія цього ж типу в с. Вільховець активно залучає два найближчі шаблі субзони (↑VII, VI), тим самим створюючи ефект «перемінного» паралельного мажоро-мінору. Складніші лади мінорного нахилу, що охоплюють загалом більше октави (*D–e*) та мають характерне підвищення 4-го шабля, більш притаманні для мелодичної реалізації подібних структур у наддніпрянській частині регіону. На обстежених теренах мінорні звукоряди чітко локалізуються на південь від м. Звенигородка вздовж лівого берега р. Гнилий Тікич, мажорні – навпаки, на північ. Варто згадати єдиний зафіксований зразок строфічної трійкової структури $\langle \text{♩}7^3 \rangle$, що належить до традиції східноpodільської частини Черкащини (с. Ятранівка, нот. 18). Мелодія розгортається в обсязі мажорного тетраходу з субсекундою (СЛК у рядках: 2 ; 1 ; 1).

⁴⁸ Аналізу цієї весільної структури присвячені публікації І. Клименко [Клименко, 2013], М. Скаженик [Скаженик, 2013] та ін.

⁴⁹ Не вдалося зафіксувати її лише у селах Попівка та Мизинівка.

⁵⁰ Система ладових констант (термін Ярослава Мироненка): опорні (довгі або інтонаційно виділені) силабохрони частин композиції – кожного мелорядка або кожної силабогрупи.

Наступною весільною строфічною композицією, що фрагментарно збереглась у пам'яті виконавців, є структура з ямбізованим ритмомалюнком $\langle \text{♩}53^2 \rangle$ зі сталим вторинним дробленням та віршовими цезурами. Це дозволяє тлумачити її на теренах Наддніпрянщини та Степової України як $\text{V} \langle \text{♩}445^{251} \rangle$. Зобразимо зафіксовані нами на Звенигородщині зразки цієї форми схематично:

Таблиця 3

село	звукоряд	ладові опори	темп: ♩=	нот. приклад №
Озірна	<i>D-g-a-b-c-d</i>	2-5 ; 2-1	120	19
Гуляйполе	<i>D-g-a-b-c(cis)-d-e</i>	2-5 ; 1-1	130	20
Вільховець	<i>g-a-b-c-d-es</i>	3-5 ; 3-1	70	21
Вікнині	<i>F-g-a-h-c-d</i>	1-1; 1-VII	85	22

Якщо порівняти лади строфічних наспівів $\langle \text{♩}6^3 \rangle$ та $\langle \text{♩}53^2 \rangle$ у тих самих селах, можна виявити їх схожість аж до подібності мелодичних зворотів. Доволі далекими за мелікою є наспіви типів $\langle \text{♩}6^3 \rangle$ та $\langle \text{♩}53^2 \rangle$ лише у с. Вільховець (Звнг). До того ж, за аналогією до традиції виконання повільних тирад (в першу чергу $\langle \text{♩}T53 \rangle$, подібної за кількістю складів та цезурами у рядку: 5+3 – нот. 10), заспів у пісні типу $\langle \text{♩}53^2 \rangle$ (нот. 21) співачки виконують також із перехватом. У селах Попівка, Мизинівка та Бродецьке інформатори не змогли відтворити мелодії типу $\langle \text{♩}53^2 \rangle$ взагалі або виконували її дуже приблизно. У Ятранівці та Рижанівці такого наспіву чи відповідних йому текстів не зафіксовано.

Ще одна строфічна форма, яка побутує у наддніпрянській частині Черкащини практично повсюди – 4-дольна 2-рядкова композиція з рефреном «Рано-рано... та ранесенько» ($\langle \text{♩}44p4^2 \rangle$). На теренах Наддніпрянщини вона має напрочуд стійкі ритмічні та мелодичні ознаки⁵². У звенигородських селах ця структура відчутно менше розповсюджена. Повноцінний варіант її виконання вдалося записати лише у с. Вільховець (нот. 23), хоча згадки про пісні з приспівом «рано-рано», які виконувались на дівичвечорі («на головіці», як кажуть тут), траплялись ще у селах Попівка та Рижанівка. У решті обстежених нами населених пунктів інформатори подібних текстів не пригадали.

Описані три типи строфічних весільних наспівів ($\langle \text{♩}6^3 \rangle$, $\langle \text{♩}53^2 \rangle$ та $\langle \text{♩}44p4^2 \rangle$) притаманні однаковою мірою й наддніпрянській частині Черкащини, де ними, в більшості випадків, вичерпується перелік строфічних композицій.

Решта зафіксованих строфічних весільних структур: $\langle \text{♩}57^2 \rangle$ (с. Озірна) та $\langle \text{♩}53^2; 557 \rangle$ (сс. Озірна, Ятранівка), – свідчать про вплив

⁵¹ Див.: [Клименко, 1996, Терещенко, 2015].

⁵² Детальному аналізу пісень структури $\langle \text{♩}44p4^2 \rangle$ присвячена публікація: [Качор, 2014].

східноподільської традиції, де такі форми трапляються частіше. Натомість вони практично не відомі у наддніпрянських районах Черкащини. Єдиний зразок форми <♩57²> (нот. 24) розспівується в обсязі пентахорду з перемінною терцією, високим 4-м щаблем та субквартою: *D-g-a-b(h)-cis-d*. Наспиви типу <♩53²;557> у обох селах, де вони трапились⁵³, вкладаються у межі мажорного гексахорду *g-a-h-c-d-e* та мелодично досить подібні між собою (нот. 25, 26).

Отже, навіть аналізуючи лише весільний матеріал, можемо констатувати велике розмаїття, картатість та неоднорідність місцевої традиції. З одного боку, перед нами виступають стилістичні риси, що споріднюють обрядову пісенність із **наддніпрянською**: наспиви широкого ладового обсягу, гетерофонічна фактура з тонким голосом, заповільнені темпи виконання тирадних композицій, розспиви віршових складів, мелізматика, частіші випадки застосування ускладнених тирадних композицій тощо.

З другого – чітко проглядаються властивості суто **подільської** обрядово-пісенної стилістики, як от: монодичний тип фактури, вузькооб'ємні лади, рухливі й, водночас, стабільні темпи виконання характерні для Східного Поділля складоритмічних типів весільних пісень.

Зрештою, в комплексі ознак проглядаються риси, які можна зарахувати до традиції **перехідної зони**, адже жодне з досліджених сіл не продемонструвало однозначної приналежності до однієї чи до іншої регіональної традиції. Серед таких рис: наявність складоритмічних типів, притаманних обом сусіднім регіонам, чергування або комбінації різних прийомів фактурного викладу в обрядових піснях одного села, більш чи менш значні темпові коливання в межах виконання одного твору тощо.

Усі ці моменти можна простежити й підтвердити на прикладі нечисленних зразків **календарно-обрядових** жанрів. У «Звенигородщині» цей пласт обрядовості та фольклору представлений відносно вичерпно. Проте мусимо констатувати теперішній цілковитий вихід календарно-обрядових пісень із побутового ужитку та їх занепад у пам'яті виконавців (окрім, хіба що, зимових, вивченню та порівнянню яких у наддніпрянській та східноподільській частинах Черкащини були присвячені наші попередні статті⁵⁴). Безумовно, релікти цих творів потребують окремого та глибокого дослідження, яке маємо сподівання здійснити найближчим часом, та неодмінно порівняти їх із давніми матеріалами, які так дбайливо зібрав для нас видатний учений.

⁵³ На відміну від пісень типу <♩57²>, ця структура зустрічається й східніше (напр., нами вона зафіксована у с. Орловець Городищенського району).

⁵⁴ Ці публікації також спирались на матеріали, подані у монографії А. Кримського, а також на власні польові здобутки автора та інших збирачів [Пшенічкіна, 2016, 2017б].

Найголовніше, що ми помітили на території Звенигородщини – це появу купальських наспівів (двох найпоширеніших типів – $\langle \text{♩}53^2 \rangle$ та $\langle \text{♩}54^2 \rangle$), а також веснянок – на противагу їх цілковитій відсутності у традиції прибережних районів Черкащини⁵⁵. Одиначні зразки веснянок тут виконуються на купальський наспів $\langle \text{♩}54^2 \rangle$.

Найвідчутніша різниця між зразками календарних пісень одного ритмічного типу, записаних у різних селах, найбільшою мірою стосується їх ладу, фактури та виконавської стилістики. Так, для купальських – це, з одного боку, наспів у обсязі пентахорду, наявність у фактурі тонкого голосу та розспіви у повільніших темпах (нот. 27⁵⁶, 28), що маркують Наддніпрянську традицію, з іншого – мелодії в обсязі кварта, спів в унісон та ритмічна чіткість у рухливому темпі, що більш притаманні східноподільській традиції (нот. 29).

Торкнувшись літніх пісень купальсько-петрівського періоду⁵⁷, побіжно зазначимо, що у с. Попівка (Звнг), звідки А. Кримський презентував значну кількість матеріалів різних жанрів, нам вдалося знайти наспів ще одного типу, якого вочевидь немає серед поданих вченим, проте він трапляється на Уманщині⁵⁸. Це тип, «складений з однакових компонентів – здвоєного чотиридольника основного, семантично значимого рядка»⁵⁹, та довгого 4-дольного рефрена $\langle \text{♩}44; \text{P}44^2 \rangle$ (нот. 30). Ці ж співачки пригадали та виконали веснянку, записану Кримським – «Весна красна над весною»⁶⁰ [Кримський, 1930, с. 328].

У піснях зимового циклу, окрім примітивних одно- та двоелементних структур та 4-дольних щедрівок з рефренами у формі хоріямбу (які є спільними для обох етномузичних традицій, що перетинаються тут),

⁵⁵ Окрім кількох зразків із Черкаського, Чигиринського та Кам'янського районів. Традиція останніх двох за стилістикою частково лучиться до традиції північних районів Кіровоградщини.

⁵⁶ Кримський відносить цю пісню («Ой ходила та [Одарка] по лану») до «петрівчаних пісень щоденного побуту» та наводить подібний текст із с. Богачівка [Кримський, 1930, с. 405].

⁵⁷ «Оце тепер, коли я пишу до Вас, геть уся Звиногородка лунає купальськими співами. Чудне вражіння викликають вони в мені. З одного боку не можу ж я не згоджуватися з тим, що не в піснях сила; з другого ж боку відчуваю не розумуванням, а простим чуттям, що я палко-палко кохаю цю "нікчемну форму". Та й кохатиму повік, щоб там не доводив розум або софістика! Якби що я не тямив, що я не смію тратити тепер часу, то так би й побіг до гурту співаючих!...» (з листа до Б. Грінченка, 1892 р.). Ця цитата, до речі, спростовує й вищезгадане твердження К. Квітки про «байдужість» А. Кримського до народної музики.

⁵⁸ [Сивачук, 2008, с. 84, 117].

⁵⁹ [Клименко, 2010, с. 142].

⁶⁰ До речі, інформаторки виконали її з такою самою редукцією першої складоноти у формулі $\langle \text{♩}_{(4)}5^2 \rangle$, як це знаходимо в подібному тексті й у «Звенигородщині».

трапляються 10-складові колядки з приспівом «Ой дай, Боже»⁶¹ (напр., «Під дубиною, під зеленою...»⁶², с. Гуляйполе, а також форми з висхідним іоніком <♩44²> («Дивно-дивно по всім світі...», с. Вікнине), що, на нашу думку, є чітким маркером переходу до східноподільської традиції. Подібні тексти Кримський наводить із сіл Колодисте, Шостакова та Попівка. Вони відомі й на ближчих до Дніпра теренах, зокрема у Смілянському та Городищенському районі.

Ознакою наддніпрянської традиції можуть бути 4-дольні щедрівки з довгими рефренами <♩44;P4444>⁶³ (напр., «Стояла береза а посеред двору. Щедрий вечір, добрий вечір добрим людям на здоров'я», с. Вікнине⁶⁴), притаманні також і дніпровському лівобережжю.

Фактура зимових колядок і щедрівок (як і решти календарних пісень), що їх зараховуємо до східноподільської традиції, – архаїчна, близька до монодії з епізодичними гетерофонічними розгалуженнями. Темп виконання – найчастіше рухливий, наближений до швидкого. Натомість наддніпрянську традицію на Звенигородщині репрезентують пізніші християнські (церковні) колядки з відповідними музичними характеристиками: функціональним багатоголоссям (подекуди з тонким голосом), помірним темпом, урочистим характером виконання.

Висновки. Завдячуючи генію нашого земляка, академіка Агатангела Кримського, ми маємо безцінну працю, що допоможе більш глибокому та різнобічному вивченню фольклору та етнографії теренів Правобережжя Черкащини.

З'ясування умовної лінії розмежування двох великих етнографічних зон на окресленій території за етномузичними показниками отримало продовження і в цьому нашому дослідженні. Маючи в розпорядженні вагому кількість фольклорно-етнографічного матеріалу з теренів, де, власне, й пролягає цей кордон, та тезу вченого про поділ Звенигородщини на західну («Гуманицина») та східну («Шевченківщина») по р. Гнилий Тікич⁶⁵, та завдяки нашим польовим пошукам, ми мали змогу співставити його діалектологічні висновки із власними етномузикознавчими.

⁶¹ Тексти цих колядок адресовані конкретному члену родини – явище не характерне для наддніпрянської частини Черкащини.

⁶² У монографії подано подібний текст із с. Колодисте [Кримський, 1930, с. 225].

⁶³ У системі кодування зимових мелодій, створеній І. Клименко, цей тип має індекс «Зм06» [Клименко, 2017].

⁶⁴ [Кримський, 1930, с. 255, 258].

⁶⁵ «... Звиногородщина з діалектологічного погляду не є ж якась одноцілість – і мова багачівської волости це ж мова не цілої Звиногородщини, ба лиш своя місцева говірка, чи краще сказати – одна з поміж східніх говірок Звиногородщини. Адже східня та західня половина давнього Звиногородського повіту, що одмежовуються одна од

На перший погляд досить близькі за віршовою структурою та змістом (аж до повної словесної тотожності) текстові зразки обрядових пісень із доволі географічно обмеженої території, що містяться у монографії, з музично-стилістичної точки зору виявили надзвичайне розмаїття та гнучкість.

Обрядова пісенність Звенигородщини демонструє цікаві закономірності, які дозволяють зробити певні мелогографічні висновки, дещо відмінні від мовознавчих. По-перше, вагомим маркером **наддніпрянської** традиції є пісенна фактура та виконавська стилістика, притаманна обрядовому співові цього регіону. Розвинену гетерофонію з тонким голосом у весільних та купальських наспівах можемо чути аж до р. Гнилий Тікич та ще західніше від нього, у кількох десятках кілометрів від м. Звенигородка. Однак, на півдні від районного центру лінія зони, де побутує традиція співу з тончиком, проходить східніше, тобто, ближче до Дніпра. Ускладнений тип фактури, як ми помітили, нерідко сусідить зі специфічним місцевим співочим стилем, відзначеним заповільненим темпом виконання, його значними коливаннями, розспівами віршових складів, мелізматикою тощо.

Другим фактором розмежування регіональних традицій є наявність чи відсутність тих чи інших мелотипів. Звісно, ми враховуємо тут не абсолютний показник, а більшу чи меншу **частоту вживання** тієї чи іншої структури. Чітким маркером появи **східноподільської** традиції в даному випадку може слугувати наявність в репертуарі села зимового типу «♪55p4» та форм на основі висхідного іоніка, весняних та купальських

однієї річкою Гнилим Тікичем (він тече посеред Звенигородщини, з півночі на південь), це для діалектолога геть-геть не щось єдине, не те саме. На схід от Тікича, в його лівобережжі, яке тепер справедливо звуть Шевченківщиною, балачка у людей більше-менше така сама, як у наддніпрянських повітах – канівському, черкаському, чигиринському; та цього ніяк не можна сказати про територію на захід от Тікича, про його правобережжя, що й економічно і етнографічно тягне до Гуманицини. Цю західню Звенигородщину можна було б історично назвати «Поточчина», бо то були землі магнатів Потоцьких (а вони резидували на Гуманицині – чи в самім Гумані, чи в Тальному); любісінько можна гадати, що пани Потоцькі в свою західню частину Звенигородщини переселяли людей не тільки з Гуманицини, ба навіть із сусіднього Поділля, з-над Богу. Так чи йнак, а мові західньої Звенигородщини ще й досі слідно деякі ознаки західньо-українські, нехай менше ніж – скажемо – на Гуманицині та Липовеччині, а все ж слідно подольнізми (надто в лексичі). Окрім того дослідник-діалектолог Звенигородщини повинен мати на увазі, що геть уся Звенигородщина з півдня притуляється до Херсонщини – і близькість степового українського наріччя в не аби-якій мірі теж одбивається на мові суміжних волостей сусідньої південної Звенигородщини, вносячи одміни проти північних її волостей, – чи буде на Шевченківщині, чи в давній “Поточчині”» [Кримський, 1930, автограф передмови автора, с. V–VI].

наспівів (як і обрядовості взагалі), весільних типів на основі 5-ти та 7-ми складових груп – на протигагу відсутності у тій же зоні весільного наспіву « $\downarrow 44p4^2$ » та 4-дольної тиради у «чистому вигляді».

Остаточним чинником постають ладові особливості обрядових наспівів: ширший звукоряд визначає приналежність до наддніпрянської традиції, вузьчий – до східноподільської.

У процесі аналізу пісенних зразків та поки що умовного (в перспективі залучення більшої кількості матеріалів з цих теренів) перенесення його результатів на карту впливає висновок, що лінією розмежування двох протилежних за усім комплексом своїх ознак регіональних традицій на цій території виступає не лише р. Гнилий Тікич, але, ще дрібніші гідроніми, наприклад, її лівобережна притока – р. Шполка, традиції лівого та правого берега якої суттєво різняться між собою, а також правобережна притока Тікича – р. Попівка, на захід від якої вже практично відсутні ознаки наддніпрянського обрядового-пісенного стилю. Таким чином, можемо припустити, що кордон мав би пролягти не суворо з півночі на південь, а за вигнутою діагоналлю – з північного заходу на південний схід.

Усе ж, зважаючи на різноманіття, неоднорідність та суміщення ознак обох традицій, територію Черкаської Звенигородщини можемо сміливо зарахувати до яскравих та наочних зразків перехідних музично-етнографічних зон.

Список використаної літератури і джерел

- Кримський, 2006 – Агатангел Кримський. *Нариси життя і творчості*. Упоряд. Василюк О. Д. Серія «Наукова спадщина сходознавців». Київ, 2006. 564 с.
- Борисенко, 2002 – Борисенко В. Агатангел Кримський – організатор і дослідник української етнології. *Нариси з історії української етнології 1920 – 1930-х років*. Київ, 2002. С. 22–26.
- Борисенко, 1991 – Борисенко В. Агатангел Кримський як фольклорист і етнограф. *Народна творчість та етнографія*. № 3. Київ, 1991. С. 39–52.
- Вернадський, 2012 – Вибрані наукові праці академіка В. І. Вернадського. Т. 2: *Володимир Іванович Вернадський. Листування з українськими вченими. Кн. 1: Листування: Д–Я. – Ч. 1: Д–Н*. Ред. кол. тому: А. Г. Загородній, О. С. Онищенко (голова) та ін.; Авт.-укл. О. С. Онищенко та ін. НАН України. Комісія з наукової спадщини академіка В. І. Вернадського; Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського; Інститут історії України; РАН. Архів російської академії наук. Київ, 2012. 708 с.. <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-02-6598-1/31.pdf> – листування з А. Кримським, електронний ресурс. Дата звернення 15.02.2018.
- Глушко, 2010 – Глушко М. Рецензія на: Кримський Аг. Звенигородщина. Шевченкова Батьківщина з погляду етнографічного та діалектологічного: відтворення з авторського макету 1930 р.; [автор передм. А. Ю. Чабан]. Черкаси: “Вертикаль”, видавець ПП Кандич С. Г., 2009. – XIII + 438 + 10 с.; іл. *Шевченків світ: Науковий щорічник. До 200-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка*. Черкаси :

- Видавець Чабаненко Ю., 2010. Вип. 3. С. 148–158. http://chtyvo.org.ua/authors/Hlushko_Mykhailo/Rets_na_Krymskyi_Ah_Zvenyhorodschyna_Shevchenkova_Batkivsky_na_z_pohliadu_etnohrafichnoho_ta_dialekt/ – ел. ресурс. Дата звернення 10.02.2018.
- Дей, 1975 – Дей О. Фольклористична спадщина А. Ю. Кримського. *Сторінки з історії української фольклористики*. Київ, 1975. С. 200–219.
- Залеська, 1992 – Залеська Р., Іваницький А. Листування Климента Квітки і Філарета Колесси. *Записки Наукового товариства імені Шевченка: Праці секції етнографії та фольклористики*. Львів, 1992. Т. ССХХІІІ. С. 309–416.
- Качор, 2009 – Качор Г. Експедиції на Черкащину. З досвіду архівної роботи. *Динаміка фольклорного виконавства*. Матеріали науково-практичної конференції до 30-річчя кафедри музичного фольклору (Рівне, 26–27 лютого 2009 р.). Ред. кол. Р. І. Дзвінка, Н. О. Супрун-Яремко, Б. І. Яремко, Ю. П. Рибак. Рівне, 2009. С. 93–98.
- Качор, 2014 – Качор (Пшенічкіна) Г. Весільні пісні з рефреном «рано-рано» на Наддніпрянщині та Поліссі у їх структурному та стилістичному порівнянні. *Народна музика Волині та Полісся: проблеми дослідження і популяризації*. Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції до 35-річчя кафедри музичного фольклору та 200-річчя з дня народження Оскара Кольберга. Упоряд. Р. І. Дзвінка, Ю. П. Рибак. Рівне, 2014. С. 144–156.
- Клименко, 2010 – Клименко І. Наспіву купальсько-петрівської приуроченості в українців: макроареалогія. *Проблеми етномузикології* : Зб. наук. праць Вип. 5. Київ : Видавництво НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2010. С. 138–164.
- Клименко, 2004 – Клименко І. Ритмоструктурна систематика весільних мелодій українсько-білоруського мелоареалу (Погляд із Прип'ятського Полісся). *Проблеми етномузикології* : Зб. наук. праць. Упоряд. О. Мурзіна. – Вип. 2. Київ : Видавництво НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2004. С. 135–165.
- Клименко, 2013 – Клименко І. Слов'янські весільні шестидольники як мелогографічна система: введення у проблематику. *Проблеми етномузикології* : зб. наук. праць. Вип. 8. Київ, 2013. С. 90–117.
- Клименко, 2017 – Клименко І. Українська зимова макроареалогія в контексті слов'яно-балтського ранньотрадиційного меломасиву (СБРМ). Частина 2. *Проблеми етномузикології* : зб. наук. праць. Вип. 12. Київ, 2017. С. 8–18 + табл.
- Клименко, 1996 – Клименко І., Гончаренко О. Географія ритмічних трансформацій весільної структури 532: алгоритм дольності. *Сьома конференція дослідників народної музики червононоруських (галицько-володимирських) та суміжних земель* : Реферати. Ред.-упоряд. Б. Луканюк. Львів, 1996 (22–25 травня). С. 28–36.
- Клименко, 2010 – Клименко І., Протасова С., Терещенко О. Зведений мелоаналітичний реєстр «Східне Поділля та суміжні землі: купальсько-петрівські мелодії». *Проблеми етномузикології*. Вип. 5. Київ, НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2010. С. 192–198 + Атлас: К38-6, К39-7, К39-8.
- Копил, 1991 – Копыл С. *Календарная песенность Уманицыны: Динамика становления традиции*. Дипломная работа. Рук. Е. Ефремов. Киев, КГК, 1991. 95 с. Машинопис.
- Коропніченко, 1998 – Коропніченко Г. Перехідна зона як об'єкт мелогографії (за матеріалами весільних наспівів межиріччя Тетерева та Ірпеня). *Проблеми етномузикології*. Упоряд. О. Мурзіна. Вип. 1. Київ, НМАУ ім. П. І. Чайковського, 1998. С. 137–166.
- Коропніченко, 2009 – Коропніченко Г. Традиційні колядні наспіви Київщини в контексті дослідження перехідних зон. *Проблеми етномузикології*. Упоряд. О. Мурзіна. Вип. 4. Київ, НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2009. С. 132–153.

- Коропніченко, 2017 – Коропніченко Г. Традиційні новорічні наспіви Київщини в контексті дослідження перехідних зон. *Проблеми етномузикології*. Ред.-упоряд. Є. Єфремов, І. Клименко. Вип. 12. Київ: Вид-во НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2017. С. 81–89.
- Кримський, 1930 – Кримський А. Звенигородщина. *Шевченкова батьківщина з погляду етнографічного та діалектологічного* : Відтворення авторського макету 1930 р. Авт. передмови А. Ю. Чабан. Черкаси: Вертикаль, 2009. XVI+438+10*с. іл.
- Кримський, 2005 – *Епістолярна спадщина Агатангела Кримського (1890–1941)* [в 2 т.] / НАН України, Ін-т сходознавства ім. А. Кримського: Т. 1 : 1890–1917. Відп. ред. вип. О. Д. Василюк. Київ : Стилос, 2005. 499 с., [8] акр. фот.; Т. 2 (1918–1941 pp.). 359 с.. <https://zbruc.eu/node/57500> – електронний ресурс: вибране листування з Б. Грінченком. Дата звернення 15.03.2018.
- Луканюк, 2012 – Луканюк Б. До питання про пісенні форми з удвоє збільшеними ритмічними групами.. *Проблеми етномузикології*. Вип. 7. Упоряд. І. Клименко. Київ: Вид-во НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2012. С. 26–35.
- Луканюк, 2016 – Луканюк Б. *Ритмічна варіаційність у пісенному фольклорі: Теоретико-методологічне дослідження*. Львівська національна музична академія ім. М. Лисенка; Кафедра музичної фольклористики; Проблемна науково-дослідна лабораторія музичної етнології. Львів, 2016. 208 с.
- Лагунова, 2010 – Лагунова О. Етнологічна спадщина Агатангела Кримського в українській історіографії. *Етнічна історія народів Європи*. Вип. 31. 2010. С. 94–99. http://nbuv.gov.ua/UJRN/eine_2010_31_15 – електронний ресурс. Дата звернення 15.03.2018.
- Мишанич, 1994 – Мишанич М., Луканюк Б. Народні мелодії батьківщини Т. Шевченка: Мелотипологічна характеристика. *П'ята конференція дослідників народної музики червононоруських (галицько-володимирських) та суміжних земель* : Матеріали. Ред.-упоряд. Б. Луканюк. Львів, 1994. С. 36–45.
- Мурзина, 2013 – Мурзина О. Середня Наддніпрянщина в історичному контексті формування традиції. *Проблеми етномузикології*. Вип. 9. Київ, 2013. С. 12–37.
- Павличко, 2001 – Павличко С. Націоналізм, сексуальність, орієнталізм. Складний світ Агатангела Кримського. Київ, 2001. 235 с.
- Петров, 2016 – Петров Є. Повернімо Звенигородці Агатангела Кримського. *Альтернатива*. 19.02.2016. <http://alt.ck.ua/povernimo-zvenygorodci-agatangelakrymskogo> – електронний ресурс. Дата звернення 15.03.2018.
- Попов, 1961 – Попов П. Академік А. Ю. Кримський як дослідник народної поетичної творчості. *Народна творчість та етнографія*. Книга третя. Липень – вересень. Київ, 1961. С. 77–82.
- Пшенічкіна, 2015 – Пшенічкіна Г. Весільні тиради Правобережної Черкащини з 6–7-складовою основою: особливості компонування. *Проблеми етномузикології* : Науково-методичний збірник. Вип. 10. Ред.-упоряд. М. Скаженик. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2015. С. 81–103.
- Пшенічкіна, 2016 – Пшенічкіна Г. Традиційні зимові наспіви Правобережної Черкащини: типологічна і географічна опозиція Наддніпрянщини і Поділля. *Проблеми етномузикології* : зб. наук. праць. Вип. 11. Київ, 2016. С. 62–76.
- Пшенічкіна, 2017a – Пшенічкіна Г. Свадебные тирады со стихом 5+3 на Правобережной Черкащине. *Tradicija ir Dabartis / Tradition & Contemporarity: Mokslo darbai*. Sud. R. Sliužinskas, H. Pshenichkina. № 12. Klaipėda : Klaipėdos universiteto leidykla, 2017. p. 138–160.

- Пшеничка, 2017б – Пшеничкина Г. Мелотипологія зимних обрядових напевів Правобережної Черкащини. *Весці Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі*. № 30. Мінск, 2017. С. 53–65.
- Сивачук, 2008 – Сивачук Н. *Купальська обрядовість Уманщини*. Уманський держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. Умань : Алмі, 2008. 128 с.: іл.
- Сивачук, 2007 – Сивачук Н. *Уманське весілля*. Уманський держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. Умань : Алмі, 2007. 200 с.: іл.
- Скаженик, 2013 – Скаженик М. Трирядкові весільні наспіви з шестидольною основою на полісько-волинському пограниччі (північна Житомирщина): ритмічні та звуковисотні різновиди. *Проблеми етномузикології* : зб. наук. праць. Вип. 8. Київ, 2013. С. 131–142.
- Терещенко, 1999 – *Пісенна традиція села Тимошівки*. Упоряд. Терещенко Н., Терещенко О. Кіровоград, 1999. 64 с.
- Терещенко, 1998 – *Стародавні пісні степової України та Східного Поділля*. Упоряд., нотні транскрипції, передмова О. Терещенка. Кіровоград, 1998. 60 с.
- Терещенко, 1996 – Терещенко Н. *Пісні свадяного обряду Кіровоградської обл.: некоторые вопросы структурной типологии*. Дипл. работа (на правах рукописи). Кіровоград, 1996. 187 с.
- Терещенко, 2009 – Терещенко О. Весільні наспіви передстепового Правобережжя (ритмо-структурна та ладова географія). *Проблеми етномузикології* : Зб. наук. Праць. Упоряд. О. Мурзіна. Вип. 4. Київ, 2009. С. 97–116.
- Терещенко, 2016 – Терещенко О. *Веснянки передстепового Правобережжя*. Кропивницький : ТОВ «Імекс-ЛТД», 2016. 96 с.
- Терещенко, 2010 – Терещенко О. Купальські наспіви східних кордонів Поділля (механізм варіантності). *Проблеми етномузикології* : зб. наук. праць. Вип. 5. Київ, 2010. С. 199–206.
- Терещенко, 2015 – Терещенко О. Центральноукраїнський весільний мелотип V445² на теренах пізнішого заселення. *Проблеми етномузикології*. Вип. 10. Київ, НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2015. С. 39–65.

References

- Borysenko, V. (2002). Ahatanhel Krymskyi – orhanizator i doslidnyk ukrainskoi etnologii [Ahatanhel Krymskyi – organizer and researcher of Ukrainian ethnology]. *Essays on the history of Ukrainian ethnology 1920 – 1930s*. Kyiv. 22–26. [in Ukrainian].
- Borysenko, V. (1991). Ahatanhel Krymskyi yak folkloryst i etnograf [Ahatanhel Krymskyi as a folklorist and ethnographer]. *Folk art and ethnography*. 3. Kyiv. 39–52. [in Ukrainian].
- Hlushko, M. (2010). Retsenziia na: Krymskyi Ah. Zvenyhorodshchyna. Shevchenkova Batkivshchyna z pohliadu etnografichnoho ta dialektolohichnoho: vidtvorennia z avtorskoho maketu 1930 r. [Review on: Krymskyi Ah. Zvenigorod region. Shevchenko's Motherland in terms of ethnographic and dialectological: reproduction from the author's layout of 1930]. *Shevchenkiv svit* [Shevchenko's world.]. 3. Cherkasy 148–158. [in Ukrainian].
- Dei, O. (1975) Folklorystychna spadshchyna A. Yu. Krymskoho [Folklore heritage by A. Y. Krymskyi]. *Storinky z istorii ukrainskoi folklorystyky* [Pages on the history of Ukrainian folklore]. Kyiv. 200–219. [in Ukrainian].
- Krymskyi, A. (2006). Ahatanhel Krymskyi. *Narysy zhyttia i tvorchosti* [Essays on life and creativity]. [in Ukrainian].

- Krymskyi, A. (2005). *Epistoliarna spadshchyna Ahatanhela Krymskoho (1890–1941)* [Epistolary Legacy of Agatangel Krymskyi (1890-1941). 1: 1890–1917. Kyiv: Stylos. 499. Vol. 2 (1918–1941). Kyiv. 359. [in Ukrainian].
- Kachor, H. (2009). Ekspedytsii na Cherkashchynu. Z dosvidu arkhivnoi roboty [Expeditions to Cherkasy region. From the experience of archival work]. *Dynamics of folk performing*. Rivne. 93–98. [in Ukrainian].
- Kachor (Pshenichkina), H. (2014). Vesilni pisni z refrenom «rano-rano» na Naddniprianshchyni ta Polissi u yikh strukturnomu ta stylistychnomu porivnianni [Wedding songs with refrain "rano-rano" in the Naddniprianshchyna and Polissia in their structural and stylistic comparison]. *Folk music of Volyn and Polissya: problems of research and popularization*. Rivne. 144–156. [in Ukrainian].
- Klymenko, I. (2010) Naspivy kupalsko-petrivskoi pryurochenosti v ukrainsiv: makroarealohiia [Chants of the Kupalo-Petrivka ritual folk songs in Ukrainians: Macroarealogy]. *Problems of Ethnomusicology*. 5. Kyiv. 138–164. [in Ukrainian].
- Klymenko, I. (2004). Rytmostrukturna systematyka vesilnykh melodii ukrainsko-biloruskoho meloarealu (Pohliad iz Prypiatskoho Polissia) [Rhythmo-structural systematics of wedding melodies from Ukrainian-Belorussian melo-areal (View from Pripyat Polissya)]. *Problems of Ethnomusicology*. 2. Kyiv. 135–165. [in Ukrainian].
- Klymenko, I. (2013). Slov'ianski vesilni shestydolnyky yak meloheohrafichna systema: vvedennia u problematyku [Slavic wedding 6-part structures as a melogeographical system: introduction into perspective]. *Problems of Ethnomusicology*. 8. Kyiv. 90–117. [in Ukrainian].
- Klymenko, I. (2017). Ukrainska zymova makroarealohiia v konteksti sloviano-baltskoho rannotradytsiinoho melomasyvu (SBRM). Chastyna 2 [Ukrainian winter-time macroarealogy in the context of the Slavic-Baltic early-traditional melomashiv (SBEM). Part 2]. *Problems of Ethnomusicology*. 12. Kyiv. 8–18 + tabl. [in Ukrainian].
- Klymenko, I., Honcharenko, O. (1996). Heohrafiia rytmichnykh transformatsii vesilnoi struktury 53²: alhorytm dolnosti [Geography of the rhythmic transformations of the wedding structure 53²: algorithm of valency]. *The seventh conference of the researchers of folk music of the Red-Russian (Galician-Volodymyrian) and neighboring lands: Reports*. Lviv. 28–36. [in Ukrainian].
- Klymenko, I., Protasova, S., Tereshchenko, O. (2010). Zvedenyi meloanalytychnyi reiestr «Skhidne Podillia ta sumizhni zemli: kupalsko-petrivski melodii» [Integrated meloanalytic register "Eastern Podillya and adjacent lands: Kupalo-Petrivka melodies"]. *Problems of Ethnomusicology*. 5. Kyiv. 192–198 + Atlas: K38-6, K39-7, K39-8. [in Ukrainian].
- Kopyl, S. (1991). *Kalendarska pesennost Umanshchyny: Dynamyka stanovleniia tradytsyy* [Calendar songs of the Umanshchyna: Dynamics of becoming a tradition]. (Unpublished diploma). Kiev: KDK. [in Russian].
- Koropnichenko, H. (1998). Perekhidna zona yak ob'iekt meloheohrafii (za materialamy vesilnykh naspiviv mezhyrichchia Teteriva ta Irpenia) [Transition zone as the object of the melogeography (based on the materials of wedding tunes between the rivers Teteriv and Irpin)]. *Problems of Ethnomusicology*. 1. Kyiv. 137–166. [in Ukrainian].
- Koropnichenko, H. (2009). Tradytsiini koliadni naspivy Kyivshchyny v konteksti doslidzhennia perekhidnykh zon [Traditional Christmas tunes of Kyiv region in the context of the study of transition zones]. *Problems of Ethnomusicology*. 4. Kyiv. 132–153. [in Ukrainian].

- Koropnichenko, H. (2017). Tradytsiini novorichni naspivy Kyivshchyny v konteksti doslidzhennia perekhidnykh zon [Traditional New Year calendar folk songs of Kyiv region in the context of the study of transition zones]. *Problems of Ethnomusicology*. 12. Kyiv. 81–89. [in Ukrainian].
- Krymskyi, A. (1930). *Zvenyhorodshchyna. Shevchenkova batkivshchyna z pohliadu etnografichnoho ta dialektolohichnoho: Vidtvorennia avtorskoho maketu 1930 r.* [Zvenyhorodka region. Shevchenko's homeland in terms of ethnographic and dialectological: Reproduction of the author's layout of 1930]. Cherkasy: Vertykal. XVI+438+10*s. ill. [in Ukrainian].
- Lukaniuk, B. (2012). Do pytannia pro pisenni formy z udvoie zbilshenyi rytmichnyimi hruppamy [To the question of song forms with doubly enlarged rhythmic groups]. *Problems of Ethnomusicology*. 7. Kyiv. 26–35. [in Ukrainian].
- Lukaniuk, B. (2016). *Rytmichna variatsiiniist u pisenному folklori: Teoretyko-metodolohichne doslidzhennia*. [Rhythmic variation in song folklore: Theoretical and methodological research]. Lviv. [in Ukrainian].
- Lahunova, O. (2010). Etnolohichna spadshchyna Ahatanhela Krymskoho v ukrainskii istoriografii [Ethnological heritage of Agatangel Krymsky in Ukrainian historiography]. *Ethnic history of the peoples of Europe*. 31. 94–99. [in Ukrainian].
- Myshanych, M., Lukaniuk B. (1994). Narodni melodii batkivshchyny T. Shevchenka: Melotypolohichna kharakterystyka [Folk tunes of T. Shevchenko's homeland: Melotypological characteristic]. *Fifth Conference of Folk Music Researchers of the Red-Russian (Galician-Volodymyrsky) and adjacent lands*. Lviv. 36–45. [in Ukrainian].
- Murzyna, O. (2013). Serednia Naddniprianshchyna v istorychnomu konteksti formuvannia tradytsii [The Middle Naddniprianshchyna in the historical context of the formation of tradition]. *Problems of Ethnomusicology*. 9. Kyiv. 12–37. [in Ukrainian].
- Pavlychko, S. (2001). Natsionalizm, seksualnist, orientalizm. Skladnyi svit Ahatanhela Krymskoho [Nationalism, Sexuality, Orientalism. The complicated world of Agathanhel Krymskyi]. Kyiv. [in Ukrainian].
- Petrov, Ye. (2016). Povernimo Zvenyhorodtsi Ahatanhela Krymskoho [Let's turn Zvenigorod to Agatangel Krymskyi]. *Alternative*. 19.02.2016. [in Ukrainian].
- Popov, P. (1961). Akademik A. Yu. Krymskyi yak doslidnyk narodnoi poetychnoi tvorchoosti [Academician A. Y. Krymskyi as a researcher of folk poetry]. *Folk art and ethnography. The third book. July–September*. Kyiv. 77–82. [in Ukrainian].
- Pshenichkina, H. (2015). Vesilni tyrady Pravoberezhnoi Cherkashchyny z 6–7-skladovoiu osnovoiu: osoblyvosti komponuvannia [Wedding tirades of the Right-bank Cherkasy region with a 6–7-component basis: features of layout]. *Problems of Ethnomusicology*. 10. Kyiv. 81–103. [in Ukrainian].
- Pshenichkina, G. (2017a). Svadebnyye tirady so stikhom 5+3 na Pravoberezhnoi Cherkashchine [Wedding tirades with verse 5+3 on Right-bank Cherkassy region]. *Tradition & Contemporarity*. 12. Klaipeda. 138–160. [in Russian].
- Pshenichkina, H. (2016). Tradytsiini zymovi naspivy Pravoberezhnoi Cherkashchyny: typolohichna i heografichna opozytsiia Naddniprianshchyny i Podillia [Traditional winter-time tunes of the Right-Bank Cherkasy region: Typological and geographical opposition of the Naddniprianshchyna and Podillya]. *Problems of Ethnomusicology*. 11. Kyiv. 62–76. [in Ukrainian].
- Pshenichkina, G. (2017b). Melotypologiiia zimnikh obriadovykh napevov Pravoberezhnoi Cherkashchyny [Melotypology of winter ceremonial chants of the Right-bank

- Cherkassy region]. *News of the Belarusian State Academy of Music*. 30. Minsk. 53–65. [in Russian].
- Syvachuk, N. (2008). *Kupalska obriadovist Umanshchyny [Kupalo ceremony of Uman region]*. Uman: Almi. [in Ukrainian].
- Syvachuk, N. (2007). *Umanske vesillia [Wedding rites in Uman]*. Uman: Almi. [in Ukrainian].
- Skazhenyk, M. (2013). Tryriadkovi vesilni naspivy z shestydolnoiu osnovoiu na polisko-volynskomu pohranychchi (pivnichna Zhytomyrshchyna): rytmichni ta zvukovyshotni riznovydy [3-lines wedding tunes with a 6-part basis on the Polissia-Volyn borderland (northern Zhytomyr region): rhythmic and sound-pitch varieties]. *Problems of Ethnomusicology*. 8. Kyiv. 131–142. [in Ukrainian].
- Tereshchenko, N., Tereshchenko O. (1999). *Pisenna tradytsiia sela Tymoshivky [Song tradition of Tymoshivka village]*. Kirovohrad. [in Ukrainian].
- Tereshchenko, O. (1998). *Starodavni pisni stepovoi Ukrainy ta Skhidnoho Podillia [Ancient songs of steppe Ukraine and Eastern Podillya]*. Kirovohrad. [in Ukrainian].
- Tereshchenko, N. (1996). *Pesni svadebnogo obriada Kirovogradskoi obl.: nekotorye voprosy strukturnoi tipologii [Wedding rite folk songs of the Kirovograd region: some questions of structural typology]*. (Unpublished diploma). Kirovohrad. [in Russian].
- Tereshchenko, O. (2009). *Vesilni naspivy peredstepovoho Pravoberezhzhia (rytmo-strukturna ta ladova heohrafiia) [Wedding tunes of the pre-steppe right bank (rhythmic-structural and melodic mood geography)]*. *Problems of Ethnomusicology*. 4. Kyiv. 97–116. [in Ukrainian].
- Tereshchenko, O. (2016). *Vesnianky peredstepovoho Pravoberezhzhia [Vesnyanka tunes from pre-steppe Right Bank]*. Kropyvnytskyi. [in Ukrainian].
- Tereshchenko, O. (2010). Kupalski naspivy skhidnykh kordoniv Podillia (mekhanizm variantnosti) [Kupalo tunes of the eastern boundaries of Podillya (mechanism of variation)]. *Problems of Ethnomusicology*. 5. Kyiv. 199–206. [in Ukrainian].
- Tereshchenko, O. (2015). Tsentralnoukrainskyi vesilnyi melotyp V445² na terenakh piznishoho zaseleння [Central Ukrainian wedding melotype V445² in the area of later settlements]. *Problems of Ethnomusicology*. 10. Kyiv. 39–65. [in Ukrainian].
- Vernadskyi, V. (2012). *Vybrani naukovi pratsi akademika V. I. Vernadskoho [Selected scientific works of Academician V. I. Vernadsky]*. Vol. 2: Volodymyr Ivanovych Vernadskyi. Lystuvannia z ukrainskymy vchenymy [Correspondence with Ukrainian scholars]. Book 1. Kyiv. [in Ukrainian].
- Zalieska, R., Ivanytskyi, A. (1992). Lystuvannia Klymenta Kvitky i Filareta Kolessy [Corresponding of Klyment Kvytka and Filaret Kolessa]. *Notes of the Shevchenko Scientific Society: Works of the Department of Ethnography and Folklore*. Lviv. Vol. CCXXIII. 309–416. [in Ukrainian].

НОТАЦІЇ *

1. $\text{♩} = 90$ Одна $\text{♯} \infty$ *Гурт*
 3 го - ри та в до - ли - ну, 3 го - ри та в до - ли - ну
 По че - рво - ну ка - ли - ну, По зе - ле - не - є зі - ля, Про си - мо на ве - сі - [ля].

2. $\text{♩} = 44$ Одна $\text{♯} \infty$ *Удвох*
 Сти - ну - ли - ся ла - ви, Сти - ну - ли - ся ла - ви,
accel. як дру - жки сі - да - ли, як дру - жки сі - да - ли,
 А ще лу - чче сти - ну - ться, як го - рі - лки на п'ю - [ться].

3. $\text{♩} = 104$ Один $\text{♯} \infty$ *Гурт*
 Схи - ли - ла - ся ви - (ти) - шня, Схи - ли - ла - ся ви - (ти) - шня
accel. $\text{♩} = 72$ Як ма - ті - нка ви - йшла, Як ма - ті - нка ви - йшла.
rit. $\text{♩} = 116$ Сво - йо - го ди - тя - ти Про - си - ти до ха - [ти].
 $\text{♩} = 126$

4. $\text{♩} = 200$ Одна $\text{♯} \infty$ *Гурт*
 Ма - ти по до - щі ту - жить, Ма - ти по до - щі ту - жить,
 Та - то ма - му во - вту - зить Та - бу - ва - ймо за те - є, Да - вай зро - бим дру - ге - [є].
 За - бу - ва - ймо за ту - гу, Да - вай зро - би - мо дру - [ге].

ЧРК: Катеринопіль: Вікніше
 Зап. 2017 р. від: Надельнюк Олександри Єфремівни (1937), Надельнюк Олександри Захарівни (1928), Надільнюк Ніни Петрівни (1956), Драч Людмили Петрівни (1952), Дерикіт Ніни Степанівни (1942), Цимбал Лілії Володимирівни (1962).

ЧРК: Звенигородка: Рижанівка
 Зап. 2017 р. від: Семенченко Катерини Пантелеймонівни (1945), Берчук Ольги Петрівни (1952), Шиманської Марії Харитонівни (1944).

ЧРК: Звенигородка: Озірна
 Зап. 2017 р. від: Кулінич Галини Григорівни (1953), Павлик Людмили Василівни (1957), Дзісенко Катерини Віліяівни (1957), Капуловської Марії Степанівни (1935), Біланченко Раїси Лаврентівни (1939), Завальнюк Ніни Григорівни (1948), Бурлаченко Ганни Іванівни (1938), Панасюк Марії Михайлівни (1941), Панасюка Олексія Федосійовича (1947).

ЧРК: Звенигородка: Озірна
 Зап. 2017 р. (див. нот. 3)

* Усі подані зразки записані та транскрибовані автором статті. Нотації морфологічні. Нотний набір Анни Коломицевої.

5. $\text{♩} = 90$ *Перша*
 Чуй, све - кру - хо, зві - стку
 Чуй, све - кру - хо, зві - стку
 * взяте у рамку співається одночасно

Друга
 Чуй, све - кру - хо, зві - стку
 Чуй, све - кру - хо, зві - стку

Гурт
 Чуй, све - кру - хо, зві - стку
 Чуй, све - кру - хо, зві - стку

Зап. 2017 р. від: Мудрої Лідії Петрівни (1957), Галич Любові Федотівни (1939), Горобченко Єви Степанівни (1948),
 Задержогови Єфросинії Іванівни (1943), Шербини Катерини Іванівни (1939).

ЧРК: Звенигородка: Вілховець

6. $\text{♩} = 120$ *Одна*
 Ле - ти, ле - ти, со - кі - ло - ньку, по - пе - ре - ду нас,
 Та за - не - си зві - сто - чку ра - ньше нас
 Та не - хай ви - хо - дять з ка - ла - чем Він - ча - ла - ся На - сту - ня з па - ни - чем.

ЧРК: Катеринопіль: Гуляйполе
 Зап. 2017 р. від Ситник Марії Андріївни (1944)

7. $\text{♩} = 100$ *Одна 1/8*
 Го - рі - хо - ве зе - рня - тко в сті - ну б'є
 Щось у те - бе, О - лю - ся, в дво - рі є.
 Ой не так у дво - рі - за дво - ром,
 Бу - де во - но си - ді - ти за сто - лом.

Утрюх
 $\text{♩} = 94$

ЧРК: Звенигородка: Рижанівка
 Зап. 2017 р. (див. нот. 2)

8. *Одна*
 На го-ро-ді че-ре-ньки, на го-ро-ді дві,
Удвох
 Та й за-цві-ли бі-лим цві-том о - би - дві,
 Та за-цві-ли бі-лим цві-том на - дво - є,
 Хо-ро-ші - ї мо-ло-дя - та о - бо - є.
ЧРК: Звенигородка: Рижанівка
 Зап. 2017 р. (див. нот. 2)
 ♩ = 120

9. *Один*
 О - бжи-нки, ма - мо, бжи - нки.
 Да хо-гять о - бжи - нки го - рі - лки. Да не так го - рі-лки,
 Хо-ро-ші-ї та-гой ма-ма й у ві-нку.
ЧРК: Звенигородка: Озірна
 Зап. 2017 р. (див. нот. 3)
 ♩ = 134

10. *Перша*
 Ви-про-ва-жай, све - кру - хо, не - ві - стку з дво - ра
 Та да-вай же і і пи-ва та ви - на,
 На-пу-вай же і - і пи-вом та ви-ном
 Во-на то-бі по-кло-ни - ться за дво-ром.
ЧРК: Звенигородка: Вільховець
 Зап. 2017 р. (див. нот. 5)
 ♩ = 120

11. *Гурт* $\text{♩} = 40$ $2+4$ (♩)
 Чом ти, нень-ко, не спи - та - є - ся, Куди, до - но, со - би - ра - є - [ся]?
 ЧРК: Звенигородка: Озірна (див. нот. 3)
 ЧРК: Звенигородка: Рижаницька (див. нот. 2)

12. *Удвох* $\text{♩} = 70$ $2+5$ (♩)
 Ся - дьмо, ма - мо, по - ве - че - ря - ймо, По ве - че - рі по жу - рі - мо - ся.
 ЧРК: Звенигородка: Вільхоєць (див. нот. 5)

13. *Гурт* $\text{♩} = 34$ $2+4$ (♩)
 Чим я, не - нько, на - до - ку - чи - ла, Що ти ме - не та й за - ру - чи - [ла].
 ЧРК: Умань: Ятранівка (див. нот. 5)
 Зап. 2017 р. від Семенченко Катерини Пантелеймонівни (1945)

14. *Одна* $\text{♩} = 45$ $2+4$ (♩)
 Ма - мо мо - я, та не лай ме - не, До - ку - чи - ла, то ві - дай ме - [не].
 ЧРК: Катеринопіль: Бродецьке (див. нот. 5)
 Зап. 2017 р. від Шовкової Тамари Семенівни (1950)

15. *Одна* $\text{♩} = 48$ $2+4$ (♩)
 Ма - мко ж мо - я тай рі - дне - се - нька, Сні - вся ж ме - ні сон ди - вне - се - [нький].
 ЧРК: Катеринопіль: Гуляйполе (див. нот. 6)

16. *Одна* $\text{♩} = 65$ $2+4$ (♩)
 Го - дуй ди - тя тай не рік, не два, Лю - дям по - міч, а ме - ні не - [ма].
 ЧРК: Катеринопіль: Вікшине (див. нот. 2)

17. *Гурт* $\text{♩} = 35$ $2+4$ (♩)
 Не - нько мо - я та рі - дне - се - нька, Сні - вся ж ме - ні сон ди - вне - се - [нький].

18. *Одна* $\text{♩} = 90$ $\text{♩} \#$
 Ду - май ти, до - ню, ду - май, Чи пе - ре - пли - веш Ду - [най].
 (див. нот. 14)
ЧРК: Умань: Ятраїцька

19. *Одна* $\text{♩} = 120$
 Ой за - сві - ти, ма - ти, сві - чку, по - став на сто - лі, Не - хай же я по - ди - влю - ся, чи па - ра ме - ні.
 (див. нот. 3)
ЧРК: Звенигородка: Озірна

20. *Одна* $\text{♩} = 130$
 Чи я ж то - бі не ка - за - ла, по - дру - жко мо - я, Що не йди до кри - ни - че - ньки по во - ду са - ма.
 (див. нот. 6)
ЧРК: Катеринопіль: Гуляйполе

21. *Перша* $\text{♩} = 70$ ♩ *Друга* $\text{♩} = 70$ ♩
 Не лай, ме - не, мо - я ма - мо, не лай ме - не, Авчу - (гу) - жу - ю сто - ро - (то) но - ньку не дай ме - (ге) - не.
 (див. нот. 5)
ЧРК: Звенигородка: Вільховець

Варіанти:
 Без ві - тру шу - мить жий

22. *Одна* $\text{♩} = 85$ ♩
 Про - шай, про - шай, по - дру - же - нько, бо ми вже йде мо, Бо ми тво - є ді - ву - ва - ння со - бі бе - ре - мо.
 (див. нот. 2)
ЧРК: Катеринопіль: Вікани

23. *Одна* $\text{♩} = 110$ ♩ *Гурт*
 Ді - вич - ве - чір хо - ро - ше і - зря - жен, та ра - но - ра - но, Ді - вич - ве - чі - р(и) хо - ро - ше і - зря - жен, та ра - не - се - [ньо].
 (див. нот. 5)
ЧРК: Звенигородка: Вільховець

24. *Одна* $\text{♩} = 74$ $\text{♩} \#$ *Гурт*
 Ой ти - хо, ти - хо Ду - най во - ду хи - та - є, А ще ти - хі - ше ма - ти до - чу пи - та - [є].
 (див. нот. 3)
ЧРК: Звенигородка: Озірна

25. *Одна* $\text{♩} = 160$ *Гурт*
 Од-чи-най, Бо-же, во-ро-та, Бо йде на по-сад си-ро-та, А в не-ї се-рце, як но-жем кра-є, бо ба-те-нька не-ма - [є].
 ЧРК: Звенигородка: *Озірна* (див. нот. 3)

26. $\text{♩} = 200$ *Одна*
 Ті-льки ма-ті-нка на по-ріг — Впа-ла до-не-чка аж до ніг: Ой спа-си-бі-вам, мо-я ма-ті-нко, за ва-ше ко-ха - ння - [чко].
 ЧРК: *Умань: Ятрипівка* (див. нот. 14)

27. $\text{♩} = 36$ *Одна* *Гурт*
 Ой хо-ди-ла та Га-нну-ся - (га) по-(го) ла-(га)-ну та по-ло-ла пше-ни-че-ньку з бу - р'я - ну.
 ЧРК: Звенигородка: *Озірна* (див. нот. 3)
 ЧРК: Звенигородка: *Вільховець* $\frac{1}{16}$ $\frac{1}{16}$ (див. нот. 5)

28. *Одна* $\text{♩} = 80-120$ (у різних виконаннях) *Гурт*
 1. На - ша ку - па - ла з вер - би, з ве - рби, ти, ді - вчи - но - нько, при - йди, при - йди.
 Варіант:
 2. А вже ку - па - ла

29. $\text{♩} = 160$ *Одна* *Удвох*
 1. На - ші хло - пці не - дбай - ли - ці, Не ви - ру - ба - ли ку - пай - ли - ці
 Варіант: *Удвох*
 2. Не ви - ру - ба - ли

Зап. 2017 р. від: Кучерявої Ганни Іванівни (1929), Бабенко Ганни Якимівни (1931), Кучерявої Марги Іванівни (1927)

30.

Одна
♩ = 100
♩
4
♭

Удвох

ЧРК: Звенигородка: Попівка
(див. нот. 29)

1. Пер - ша зі - рка яс - на, Ма - рі - я пре - кра - сна.
 Стей, ду - бе, не гу - ди, бо на то - бі жо - лу - ди,
 На цей ве - чір ку - па - йла на ву - ли - ці гу - ля - ла
 Стей, ду - бе, не гу - ди, бо на то - бі жо - лу - ди,
 На цей ве - чір ку -па - йла на ву - ли - ці гу - ля - ла

2. Дру - га зі - рка я - сна, Ма - ри - на пре - кра - сна...

Пшеничкина Галина

*Национальная музыкальная академия Украины имени П. И. Чайковского,
ул. Архитектора Городецкого, 1-3/11, 01001 Киев, Украина
Днепропетровская академия музыки имени М. Глинки,
ул. Ливарная, 10, 49000 Днепр, Украина
тел. +380 50 884 4704, e-mail: pshengalia@gmail.com*

**«Звенигородщина» Агатангела Крымского и современные исследования
обрядовой песенности Правобережной Черкащины**

Целью статьи является освещение малоизвестных страниц региональных этнологических и фольклористических исследований академика Агатангела Крымского. Его монография, посвящённая изучению традиционной культуры и народной поэзии Звенигородщины – родины Тараса Шевченко, содержит бесценные этнографические сведения и тексты обрядовых песен. Материалы, собранные А. Крымским во второй пол. 19 – нач. 20 вв., теперь, в начале 21 в. стали для автора этой публикации основой и стимулом полевых изысканий «по следам» учёного на той же территории. Результаты исследований, проведенные с промежутком в более чем столетие, позволили чётче определить линию разграничения двух больших историко-этнографических зон – Приднепровья и Восточного Подолья.

В соответствии с заявленной темой, в статье используются историко-этнографический подход к рассмотрению материалов, а также музыкально-аналитический и сравнительный **методы** исследования. **Научная новизна** публикации состоит в сопоставлении выводов А. Крымского, сделанных в русле этнорегионики, с собственными новейшими музыкально-этнографическими данными.

В процессе анализа музыкально-этнографического материала получены следующие **выводы**. Первая группа отличий, по которым возможно определить разграничение соседствующих традиций, – на уровне обрядовых жанров и их мелотипов. Так, чётким маркером восточноподольской традиции может служить наличие в репертуаре села зимнего типа <55p4> и форм на основе восходящего ионика, весенних и купальских напевов и обрядовости, свадебных типов на основе 5-ти и 7-слоговых групп. Приднепровской зоне, в свою очередь, присуще наличие в свадебной песенности типа <44p4²> и 4-дольной тирады в «чистом виде», а также полное отсутствие весенне-летних обрядов и песен. Не характерным является и бытование колядок типа <55p4>.

Вторая группа отличий касается ладозвукорядной организации обрядовых напевов. Более широкий звукоряд определяет принадлежность к традиции Приднепровья, узкий – к восточноподольской.

Ещё одна группа связана с исполнительской стилистикой и типом песенной фактуры. Так, приднепровской традиции свойственна развитая гетерофония с тонким сольным голосом в свадебных и купальских напевах, а специфическая местная обрядово-песенная стилистика проявляется в замедленном темпе исполнения и его значительных колебаниях, распевках стиховых слогов, мелизматике и пр. В свою очередь, восточноподольская обрядовая песенность характеризуется большей подвижностью и стабильностью темпа, а также тяготением к монодичному типу фактуры.

Одним из выводов проведенного исследования и, в перспективе, мелогеографического картографирования стало уточнение – на песенно-обрядовом материале – гипотезы, ранее выдвинутой этнографами и диалектологами, о границе

между Приднепровьем и восточным Подольем. Выяснилось, что полосу территориального разграничения этих двух контрастных музыкально-региональных традиций образует не только побережье р. Гнилой Тикич, но и более мелкие её притоки. Частью этой пограничной полосы является и современная черкасская Звенигородщина.

Принимая во внимание множественность и разнообразие признаков обеих традиций, а также неоднородность их взаимодействия, эту территорию можем смело отнести к числу ярких и наглядных образцов *переходных* музыкально-этнографических зон.

Ключевые слова: музыкальный фольклор, Агатангел Крымский, диалектология, Звенигородщина, Правобережная Черкащина, Приднепровье, Восточное Подолье, переходная зона, свадебные песни, календарно-обрядовые песни.

Pshenichkina Halyna

PhD Candidate at Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine

Architect Gorodetsky Str., 1-3/11, 01001 Kyiv, Ukraine

Glinka Dnipropetrovsk Academy of Music

Lyvarna str., 10, 49000 Dnipro, Ukraine

tel.:+380 50 884 4704, e-mail: pshengalia@gmail.com

«Zvenyhorodschna» by Ahatanhel Krymskyi and Contemporary Investigations of Ritual Folk Singing Tradition from Right-Bank Cherkasy Region

The purpose of the article is to highlight the little-known pages of regional ethnological and folkloristic studies by Academician Ahatanhel Krymskyi. His monograph, devoted to the study of traditional culture and folk poetry from the native land of Taras Shevchenko in Zvenyhorodka region, contains invaluable ethnographic information and texts of the ritual songs. Materials collected by A. Krymskyi in the second half of 19th – early 20th centuries became as the start-point and background for field research for the author of this publication, "following the tracks" of a scientist in the same territory at present, already in the beginning of 21st century. The results of such studies carried out with a gap of more than a century, allowed to elaborate much clearer definition of the two large historical and ethnographic zones – the Naddnipyrianshchyna and Eastern Podillia – demarcation line.

In accordance with the stated theme, the article uses a historical-ethnographic approach to the consideration of materials, as well as musical-analytical and comparative **research methods**. The **scientific novelty** of the publication consists in comparing the conclusions of A. Krymskyi, made in the field of ethnoregionics, with our own latest musical and ethnographic data.

In the process of analyzing musical and ethnographic material, the following conclusions were obtained. The first group of differences, by which it is possible to determine the distinction between neighboring traditions, is at the level of ritual genres and their melotypes. So, the presence of the winter type <55r4> and forms based on the rising ionic, spring and Kupala songs and ceremonies, wedding types based on 5- and 7-syllable groups can serve as a clear marker of the Eastern Podillia tradition. The Naddnipyrianshchyna zone, in turn, is characterized by the presence in the wedding song of the type <44r4²> and 4-tonal tirade in "pure form", as well as the complete absence of

spring- and summer-time ritual folk songs. Not typical is the existence of kolyadki in form <55r4>.

The second group of differences concerns the musical mode and scale sound-organization of ritual melodies. A wider scales determine the belonging to the Naddnipyryanshchyna tradition, narrow – to the Eastern Podillia region.

Another group of differences here is associated with performing stylistics and type of song texture. Thus, the Naddnipyryanshchyna tradition is characterized by a developed heterophony with a subtle solo voice in wedding and Kupalo tunes, and in specific local ritual and song style with a slower tempo of performance and its significant fluctuations, chants of verse syllables, melismatics hereby. In turn, the Eastern Podillia ritual folk songs are characterized with greater mobility and stability of the tempo, as well as with a monodic type of melodic texture.

One of the conclusions of the study and, in the long run, melogeographic mapping was a clarification – on the ritual folk songs materials – is a hypothesis, previously put forward by ethnographers and dialectologists, about the border between Naddnipyryanshchyna and Eastern Podillia. It turned out that the strip of territorial demarcation of these two contrasting musical and regional traditions forms not only the coast of the river Hnylyi Tikych, but also its smaller tributaries. A part of this border strip is the contemporary Cherkasy Zvenyhorodschyna region.

Taking into account the multiplicity and diversity of features from both traditions, as well as the heterogeneity of their interaction, we can safely attribute this territory to the number of vivid and illustrative examples of *transitional* musical and ethnographic *zones*.

Keywords: musical folklore, Ahatanhel Krymskyi, dialectology, Zvenyhorodschyna, Right-bank Cherkasy region, Naddnipyryanshchyna, Eastern Podillia, transition zone, wedding songs, calendar-ritual songs.

Стаття надійшла до редакції 17.05.2018 р.